

LegalLeaks

toolkit

ВОДИЧ ЗА

НОВИНАРЕ

ЗА ПРИСТУП

ИНФОРМАЦИЈАМА ОД

ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

фотографија са насловне стране: sianaïis

Уредници: Access Info Europe и n-ost

Превод и правна редактура: Транспарентност – Србија

Штампано у Србији

Legal Leaks Toolkit су припремили организација Access Info Европе и Мрежа за извештавање о источној Европи n-ost.

Пројекат је подржао представник за слободу медија Организације за европску безбедност и сарадњу.

Овај водич је део серије Access Info Toolkits, низа водича за коришћење права на приступ информацијама. Водич су осмислили Хелен Дарбишир (Helen Darbshire) из организације Access Info Европе и Кристијан Мир (Christian Mihr) из мреже n-ost. Написала га је Хелен Дарбишир, уз допринос Лидије Медленд (Lydia Medland), Викторије Андерике (Victoria Anderica) и Памеле Бартлет (Pamela Bartlett) из организације Access Info Европе. Допринос су дали и Кристијан Мир и Андреас Бок из мреже n-ost. Захваљујемо се и Мареку Тушинском (Marek Tuszyński) из Тактичког технолошког колектива (Tactical Technology Collective), Војтеку Богушу (Wojtek Bogusz) из Front Line Defenders. Захваљујемо се свим организацијама партнерима и корисницима Водича на повратним информацијама.

www.legalleaks.info

Овај Legal Leaks Toolkit је објављен у складу са Creative Commons лиценцом која дозвољава дељење и поновно коришћење, под условом да наведете извор (Legal Leaks Toolkit организације Access Info и мреже n-ost) и да га делите на исти начин.

Овај Водич је припремљен у партнерству са

Овај Водич је припремљен у сарадњи са

Овај Водич је припремљен уз подршку

Access Info Europe (www.access-info.org) је међународна организација за заштиту људских права са седиштем у Мадриду, основана 2006. године. Ова организација подстиче и залаже се за снажно и функционално право на приступ информацијама у Европи и широм света. Јавним заговарањем, едукацијом, правним и политичким анализама и постављањем стандарда Access Info настоји да од права на информацију створи алат за одбрану грађанских слобода и људских права, омогућавања учешћа јавности у доношењу одлука и позивању органа јавне власти на одговорност.

Мрежа за извештавање о источној Европи n-ost (www.n-ost.de) повезује 250 новинара и медијских иницијатива из више од 20 европских земаља, са седиштем у Берлину. Чланови мреже n-ost се противе свим органичењима која спугавају рад новинара. Мрежа n-ost је усмерена на детаљне извештаје из источне Европе и о источној Европи и на организовање новинарских пројеката широм Европе за промовисање слободе медија и европске јавне сфере.

Представник ОЕБС-а за слободу медија прати кретања у медијима у 56 држава чланица. Даје рана упозорења о кршењу слободе изражавања и подстиче поштовање обавеза у вези са слободом штампе које проистичу из чланства у ОЕБС-у.

Transparentnost Srbija
Transparency Serbia

Транспарентност – Србија (ТС) је невладино, нестраначко и непрофитно удружење основано 2002. године, са седиштем у Београду. ТС је један од преко 90 огранака међународне организације Transparency International, глобалне, непрофитне и политички непристрасне организације чије је деловање усмерено на сузбијање корупције и отклањање њених последица. Као национални огранак Transparency International верујемо да покрет против корупције мора бити глобалан и да борба против корупције надилази друштвене, политичке, економске и културне границе. За јавност рада органа власти се боримо зато што је то најделотворнији и најјефтинији начин да до корупције не дође или да се она учини мање исплативом, а више ризичном. Користимо се правом на приступ информацијама и помажемо другима да то чине на квалитетан начин.

САДРЖАЈ

Укратко: коме је намењен овај Водич? 10

Двадесет најважнијих савета 14

I. ПРАВО НА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА И НОВИНАРСКО ИСТРАЖИВАЊЕ 20

1. Када је право време да се поднесе захтев? **20**
2. Култура редакције за приступ информацијама **20**
3. Захтеви за информације и портпароли **21**
4. Где да поднесем захтев? **23**
5. Да ли да им кажем да сам новинар? **23**
6. Шта да наведем у захтеву? **25**
7. Сакривање „правог“ захтева у општијем захтеву **27**
8. Предвидите могуће изузетке **27**
9. Које личне податке морам да дам? **28**
10. Како да поднесем захтев? **29**
11. Да ли треба да платим накнаду за тражење информације? **31**
12. Накнаде за пријем информација **32**
13. Како ћу да примим информације? **33**
14. Када ћу примити информације? **34**
15. Шта ће се десити ако не добијем информације које сам тражио? **35**
16. Шта да радим кад добијем информације? **37**

II. ВОДИЧ КРОЗ ПРАВО НА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА 40

1. Шта је приступ информацијама? **40**
2. Шта је транспарентност? Да ли је то исто што и приступ информацијама? **42**
3. Занима ме: да ли је приступ информацијама заиста људско право? **43**
4. Ко има право да подноси захтеве за информације? **46**
5. На које информације или документе се примењује ово право? **47**
6. Да ли је могућ приступ целој бази података? **48**
7. Да ли се ово право примењује на све државне органе? **50**
8. Да ли се ово право примењује на међународне организације? **51**
9. Али, да ли могу да добијем приступ свим информацијама које поседују органи власти? **51**
10. Жалбе против ћутања и одбијања **55**

III. БЕЗБЕДНОСТ НОВИНАРСКИХ ПОДАТАКА 60

1. Процена ризика: како да извршим процену ризика 60
2. Плашим се да ће ми украсти лаптоп 61
3. Који је најбезбеднији облик телефонске комуникације? 61
4. Коришћење мобилних телефона 62
5. Безбедност коришћења имејл налога 63
6. Памћење лозинки 63
7. Како да заштитим безбедност обичног имејл налога? 64
8. Како да чувам податке и да правим резервне копије? 65
9. Шта саветујете за онлајн алате? 66
10. Како да поставим границу између професионалног и приватног живота? 67
11. Снимљено на камери 67
12. Пуно путујем, да ли треба да мењам понашање у зависности од тога где сам? 67

IV. СТАТИСТИЧКО НОВИНАРСТВО И ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЈУ 69

1. Шта је статистичко новинарство (data journalism)? 69
2. Како могу доћи до података? 70
3. Имам ли право на податке од јавног значаја? 71
4. Шта је с накнадама за приступ базама података? 72
5. У којем облику су ми потребни подаци? 73
6. Које су ми вештине потребне? 74
7. Да ли је преузимање информација са интернет страница државних органа законито? 75

ПРИЛОГ А: Усвајање закона о приступу информацијама 1766-2011. 77

ПРИЛОГ Б: Закони о приступу информацијама у 56 земаља чланица ОЕБС-а 79

ПРИЛОГ В: Обухват права на приступ информацијама 83

ПРИЛОГ Г: Опције за подношење жалби и надзорни органи 87

ПРИЛОГ Д: Рокови за приступ информацијама 97

ПРИЛОГ Ђ: Право на приступ подацима у електронском формату и базама података 101

Укратко: коме је намењен овај Водич?

Овај Водич је осмишљен за новинаре који раде у свим средствима јавног информисања – новинама, радију и на телевизији – као и за блогере и друге посленике информисања којима је за приче потребан приступ информацијама у поседу органа власти.

Овај Водич је намењен новинарима који подносе захтеве у **Србији** или желе да поднесу захтев у **другој земљи**. Заснован је на упоредној анализи закона о приступу информацијама у региону који обухвата **Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)**, која окупља 56 држава из Европе, средње Азије и Северне Америке; 45 од ових држава имају законске одредбе о праву на приступ информацијама које поседују органи власти и ти прописи се разматрају у овој анализи. Осим наведених земаља анализа обухвата и релевантно законодавство које се примењује на територији Косова и Метохије. Прилог А садржи законе према датуму усвајања.

Већина ових закона о приступу информацијама је усклађена са међународним стандардима, али постоје изузеци и у тексту ћемо навести уколико национални закон или пракса одступа од стандарда.

Више информација о националним правним оквирима се налази у Прилогу Б.

У Прилогу В ћете наћи информације о релевантном надзорном органу (нпр. Повереништво за информације или Омбудсман), уколико постоји; ови органи би требало да су у могућности да вам пруже детаљније информације о националном оквиру за приступ информацијама и да помогну подносиоцима захтева у потрази за информацијама.

Зар ово није само за новинаре истраживаче? Не, сви новинари могу да користе овај алат за приступ информацијама. Новинари истраживачи могу редовно да користе законе о приступу информацијама, али ће овај Водич помоћи и сваком другом ко жели да направи детаљну причу. Свакодневне приче као што је она о модернизацији локалне болнице или о плановима за изградњу сеоске школе могу да се пишу на основу информација које су добијене на основу закона о приступу

информацијама. Ове приче су често вашим читаоцима, слушаоцима и гледаоцима подједнако занимљиве као и прича о политичкој интризи на високом нивоу или о борби против транснационалног организованог криминала.

Да ли се све ово односи и на регионалну или локалну власт? Сви органи власти поседују информације које су од одређеног значаја за јавност. Понекад најважније приче настају баш из нечега што је на почетку личило на веома једноставна и отворена питања постављена локалном или регионалном органу.

Да ли је ово од значаја ако пишеш о Европској унији или другим међународним организацијама? Правила ЕУ о приступу документима су обухваћена овим Водичем. Упутићемо вас и на то где можете да нађете информације о правилима за приступ информацијама других међувладних тела.

Радим на телевизији, потребне су ми слике! Већина закона о приступу информацијама или слободи информисања се примењује на све информације „снимљене у било којем облику“ које поседују органи власти. То значи да се право на информације примењује на аудио-визуелни материјал, као и на штампани материјал. Новинари документаристи могу да користе ово право како би добили слике или аудио-визуелни материјал за своје приче.

Немам много времена. Може ли ми Водич ипак помоћи? Једна од највећих брига које новинари имају у вези са законима о приступу информацијама су рокови: чекање на одговор 10 или 15 радних дана је веома дугачак период ако се зна да су рокови које сами новинари имају за свој посао много краћи. Овим Водичем показујемо како подношење захтева може да буде једноставно и брзо и да када пошаљете неколико захтева можете да наставите са радом док чекате одговор. Када добијете информације, може да се испостави да је прича неочекивано добра и да је вредело чекати.

Укратко: коме је намењен овај Водич?

Зашто да се мучим? Неће ми одговорити на питања!

Невероватно је које се све информације откривају коришћењем закона о приступу информацијама и зато често вреди покушати. Чак и ако вас одбију или вам не одговоре, можете да напишете причу на основу тога: власт формално одбија да открије информације о конкретној теми или не одговара грађанима. Претварање одбијања у приче је детаљније објашњено у Одељку II, Тачка 15.

Заиста мислим да неће одговорити – да ли могу да поднесем захтев у другој земљи?

Да, већина земаља дозвољава свима да поднесу захтев за приступ информацијама. То је веома користан начин за добијање упоредних података о нивоу транспарентности, и можете га користити да би вам ваше власти одговориле на исто питање.

Ако почнем да подносим формалне захтеве за информације, уништићу однос са портпаролом! Није неуобичајено, посебно у првим годинама примене закона о приступу информацијама, да се службеници у влади наљуте на новинаре који почну да подносе званичне захтеве. Овај проблем је детаљније размотрен у Одељку I, Тачка 3. заједно са неколико стратегија које можете да користите да бисте га решили.

Мислим да се мојим надређенима неће допасти ако почнем да користим закон – могу да помисле да претим тужбом јавним службеницима и да ће они због тога имати проблема. Понекад је неопходно да убедите колеге да вреди користити закон о приступу информацијама. Даћемо вам неколико предлога како да промените културу унутар редакције и њен став према закону о приступу информацијама у Одељку II, Тачка 2, заједно са саветима о томе шта можете да учините док се ти ставови не промене.

Ја сам страни дописник: да ли свеједно могу да подносим захтеве за информације? Да, у већини земаља сви имају право да поднесу захтев. Међутим, можда ћете морати да користите језик који је у одређеној земљи у службеној употреби. Међутим, ако и сами радите у тој земљи, углавном ћете моћи да нађете некога ко ће вам помоћи да преведете захтев (види и следећу тачку).

Желим да поднесем захтев у другој земљи, али не говорим језик који се тамо користи. У овом случају обратите се **Legal Leaks мрежи** (информације можете да нађете на www.legalleaks.info) која ће вам помоћи да нађете новинара у тој земљи, како би новинар превео ваш захтев или га чак поднео уместо вас.

Желим да добијем приступ целокупним базама података, да ли је то могуће? Све је више могућности за добијање приступа целокупним базама података, а не само информацијама извученим из њих. Ово представља огроман потенцијал за новинаре који су спремни да истражују податке које садрже такве базе. Можете да прочитате више о најновијим дешавањима у вези са овом темом у Одељку IV, који се бави статистичким новинарством.

Забринут сам за безбедност својих података. Ако прикупљате податке из више извора, укључујући и државне институције и друга истраживања, комбинација информација може да постане веома осетљива. Захтеви упућени државним органима који су умешани у корупцију могу да подстакну агресивно и незаконито понашање службеника. Новинарима могу да се прислушкују телефони, да им упадну хакери у рачунаре, могу да их прате или да буду изложени другим облицима узнемиравања.

Део тога је ризик истраживачког новинарства. Ризици морају да буду пажљиво размотрени у свакој земљи и у сваком случају. Добре технике за безбедност података помажу да се смање ризици. Више информација о томе можете сазнати у Одељку III, који говори о безбедности података.

двадесет најважнијих савета

Кратак водич кроз Legal Leaks Toolkit за новинаре који немају времена

- 1. Планирајте унапред да бисте уштедели време:** Размислите о подношењу формалног захтева за приступ увек када тражите информације. Боље је да не чекате док не исцрпите све друге могућности. Уштедећете време ако поднесете захтев на почетку истраживања и ако истовремено вршите друга испитивања.
- 2. Почните од једноставног:** У свим земљама је боље почети са једноставним захтевом за информације, а затим поставити више питања када добијете почетну информацију. На тај начин нисте изложени ризику да ће државна институција затражити продужетак рока зато што је „захтев сложен“.
- 3. Поднесите више захтева:** Ако нисте сигурни где да поднесете захтев, ништа вас не спречава да поднесете захтев на адресе два, три или више органа истовремено. У неким случајевима ћете од разних органа добити различите одговоре, али то у ствари може да буде корисно да бисте добили потпунију слику о доступним информацијама о питању које истражујете.
- 4. Напомените да имате право на приступ информацијама:** Законом се обично не захтева да напоменете да захтев подносите у складу са његовим одредбама, али се препоручује да то учините, јер на тај начин показујете да знате своја законска права и вероватно ћете подстаћи орган да по закону и поступи. Напомињемо да је за захтеве који се подносе Европској унији важно да се наведе да се ради о захтеву за приступ документима и најбоље је да се посебно помене Уредба 1049/2001. Такође се препоручује да користите језик и правила понашања који су примерени свакој другој професионалној комуникацији у вашој земљи.
Запамтите: нема потребе да кажете зашто тражите информације, да одговарате на питања о томе, нити да објашњавате шта ћете да радите са информацијама.

5. **Реците им да сте новинар:** Ако закон каже да само физичка лица могу да захтевају информације, а ви желите да јавна институција зна да сте новинар, увек можете да напишете захтев на папиру са заглављем ваше медијске организације (у Србији захтеве могу да подносе и физичка и правна лица). **АЛИ** пре него што то урадите, проверите да ли се организација слаже с тим. Друга опција је да у писму или електронској пошти напоменете да сте новинар и/или за кога радите.
6. **... или немојте да им кажете да сте новинар!** Ако пошаљете имејл са адресе на послу, често ће бити очигледно да сте новинар (нпр: jsmith@dailytimes.com). Ако не желите да откривате игру, могли бисте да користите другачију адресу за слање захтева, на пример са gmail/hotmail/yahoo налога. У Србији не морате да наведете да сте новинар, али вам то може користити због неких повластица које Закон гарантује овој категорији тражилаца (нпр. забрана привилеговања једног новинара или медија код остваривања права, бесплатно копирање докумената).
7. **Сакријте прави захтев у општијем:** Ако одлучите да сакријете захтев у општијем захтеву, водите рачуна да ваш захтев буде довољно широк да обухвата информације које желите, али не толико широк да постане нејасан или да спречава давање одговора. На конкретне и јасне захтеве углавном стижу бржи и квалитетнији одговори. У Србији, органи власти који добију захтев за „превеликим бројем информација“ понекад тврде да је реч о злоупотреби и ускраћују приступ, тако да морате да улажете жалбу ради остваривања права.
8. **Предвидите изузетке:** Ако мислите да изузеци могу да се примене на ваш захтев, приликом припреме питања одвојите питања о потенцијално осетљивим информацијама од других информација за које на основу здравог разума може да се закључи да нису обухваћене изузецима. Затим, поделите питање на два дела и одвојено поднесите два захтева. У Србији је орган власти обавезан да, уколико сматра да се само део документа може доставити, захтеву удовољити делимично. Међутим, уколико питање поделите на два захтева, веће су шансе да „неспорни“ део документа (нпр. онај који не садржи личне податке или није означен као поверљив) добијете раније.

двадесет најважнијих савета

- 9. Проверите правила о накнадама:** Пре него што поднесете захтев проверите правила о накнадама за подношење захтева или примање информација. На тај начин ћете, ако вам државни службеник изненада затражи новац, знати која су ваша права. У Србији се не плаћа надокнада за поступање по захтеву, осим нужних трошкова умножавања и достављања, у складу са Трошковником који је прописала Влада. Новинари који информације траже у склопу свог посла и јавна гласила ослобођени су и тих трошкова.
- 10. Тражите електронске документе да бисте избегли трошкове копирања и убрзали приступ информацијама:** Да бисте избегли трошкове копирања и слања информација поштом, напомените у захтеву да бисте више волели да добијете информације у електронском облику. На тај начин ћете избећи плаћање накнада, осим ако информација уопште није доступна у електронском облику. Чак и тада ће углавном бити могуће скенирати документе који још нису дигитализовани и послати их као прилог електронском поштом. У Србији информацију можете да тражите и електронском поштом, али многи органи власти још увек не практикују такав вид комуникације. Најбоље је такав захтев послати на мејл адресу коју је сам орган власти означаио (нпр. у Информатору о раду) и затражити потврду о пријему, за случај да орган власти касније оспорава да је захтев добио упућен имејлом. Уколико очекујете тешкоће код овакве комуникације, још увек је сигурније да захтев шаљете као писмо са повратницом или да га предате на писарници.
- 11. Тражите приступ досијеима:** Ако живите близу места на којем се чувају информације (на пример ако живите у главном граду где се чувају документи) можете да тражите увид у оригиналне документе. То може да буде корисно када истражујете информације које се налазе у великом броју докумената које бисте желели да прегледате. Такво прегледање докумената треба да буде бесплатно и организовано у разумно време које и вама одговара. У Србији је Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја загарантовано право увида у документе који садрже информације. У захтеву треба да назначите намеру да право на приступ информацијама користите на овај начин, а орган власти ће бити дужан да вас обавести у које време можете да извршите увид у његовим просторијама.

-
- 12. Водите евиденцију!** Саветујемо вам да направите писани захтев и сачувате примерак или евиденцију о захтеву да бисте касније могли да докажете да је захтев послат, ако, на пример, будете морали да поднесете жалбу зато што нисте добили одговор. На тај начин ћете такође имати доказ да сте послали захтев, поготово ако планирате да напишете причу или направите прилог о томе.

  - 13. Убрзајте добијање одговора тако што ћете објавити да сте поднели захтев:** Ако напишете или емитујете причу о томе како сте поднели захтев, то може да подстакне јавну институцију да брже обради захтев и одговори на њега. Када и ако добијете одговор на захтев, можете да ажурирате објављене информације. Ако прође рок, а не добијете одговор, и од тога можете да направите причу. Додатна корист од таквог поступања је то што ћете едуковати јавност о праву на приступ информацијама и начину на који се оно остварује у пракси.

  - 14. Припремите се да поднесете жалбу против одбијања или ћутања:** Унапред се информишите о жалбама, укључујући и рокове за њихово подношење. Ако нисте сигурни шта да радите у првој фази подношења жалбе, контактирајте Legal Leaks. Покушаћемо да вам помогнемо тако што ћемо вас упутити на невладину организацију или адвоката у вашој земљи. У Србији имате право да се жалите Поверенику за информације од јавног значаја и заштиту података о личности ако добијете решење којим орган одбије ваш захтев, делимично или потпуно, у року од 15 дана од пријема решења. Ако не добијете одговор уопште, или ако уместо одговора добијете неформално обавештење, такође имате право на жалбу. У случају да уопште нисте добили одговор, нисте ограничени роком за подношење жалбе. Када би захтев био упућен Народној скупштини, Влади, Председнику, Врховном касационом суду, Републичком јавном тужиоцу или Уставном суду, уместо жалбе можете тужбом покренути управни спор пред Управним судом.

двадесет најважнијих савета

- 15. Направите причу од одбијања:** Одбијање да се открију информације након подношења захтева је често само по себи прича. Будите креативни и конструктивни у вези са чињеницом да нисте добили информацију, наведите примере из других земаља, питајте стручњаке оно што већ знају, разматрајте јавни интерес за сазнање информације коју сте тражили и покушајте да искористите причу за инсистирање на већој транспарентности.
- 16. Подсетите да је ваша жалба заснована на јавном интересу:** Ако нисте добили информације које сте желели за причу на којој радите, може да вам помогне ако у жалби наведете да је информација потребна за медијску причу и да наведете да постоји јавни интерес за објављивање тих информација. Такође је важно да се у овој фази позовете на ваша права у складу са законом о приступу информацијама и/или уставом. (Наравно, ако не желите да државни орган зна да радите на одређеној причи, немојте то да помињете).
- 17. Сачувајте текст жалбе:** Када направите прву жалбу са упућивањем на закон и ваша права, сачувајте писмо у рачунару и имаћете шаблон за будуће жалбе. Тако ћете уштедети време, јер ће бити потребна само мала измена у зависности од садржаја других захтева. Примери шаблона за разне државе могу да се нађу на веб сајту Legal Leaks пројекта www.legalleaks.info, као и на веб-сајту Повереника www.poverenik.rs.
- 18. Потражите помоћ да решите проблеме са портпаролима:** Ако се званични портпароли љуте на вас зато што користите Закон о приступу информацијама, обратите се Legal Leaks тиму, невладиној организацији Транспарентност – Србија или неком новинарском удружењу. Ове организације ће можда моћи да изнесу ваше проблеме и да организују обуку за портпароле да би им објаснили која права имају новинари у складу са Законом. Требало би да буду у могућности да вас подрже у дискусији са Владом о примереном односу према формалним захтевима за приступ информацијама које поднесу новинари.

19. Укључите колеге у коришћење приступа информацијама:

Ако су ваше колеге скептичне у вези са вредношћу захтева за приступ информацијама, један од најбољих начина да их убедите је да напишете причу на основу информација које сте добили помоћу закона о приступу информацијама. Такође се препоручује да у последњем пасусу текста или на крају емисије напоменете да сте користили закон да бисте реализовали његову вредност и повећали свест јавности о овом праву.

20. Поднесите захтеве и у другим земљама: Све је више могућности да се захтеви подносе електронским путем, тако да није важно где живите. Поред тога, ако не живите у земљи у којој желите да поднете захтев, понекад можете да пошаљете захтев амбасади, па да га амбасада проследи надлежном органу. Прво морате да проверите са амбасадом која је у питању да ли су спремни да то ураде – понекад запослени у амбасадама нису обучени о праву на приступ информацијама и ако је тако, сигурније је да поднетете захтев директно одговарајућем органу власти.

I. ПРАВО НА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА И НОВИНАРСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

У овом одељку вам описујемо подношење захтева корак по корак, узимајући у обзир неке стратешке и тактичке приступе значајне за новинаре који желе да укључе коришћење закона о приступу информацијама у свој рад на прикупљању информација.

1. Када је право време да се поднесе захтев?

Ако желите да поденсете захтев за приступ информацијама органу власти, то значи да сте вероватно већ без успеха пробали друге начине за добијање информација.

Међутим, постоје прилике када можда нећете желети да трошите време на друге начине за добијање информација и када ћете одмах поднети захтев:

- » мислите да нећете добити информације ако не искористите формални правни механизам који је прописан законом о приступу информацијама
- » сматрате да је право на информације заиста добра ствар и желите да га браните тако што ћете користити закон о приступу информацијама колико год можете!

САВЕТ! Планирајте унапред да бисте уштедели време:

Размислите о подношењу формалног захтева за приступ увек када тражите информације. Боље је да не чекате док не истрошите све друге могућности. Уштедећете време ако поднесете захтев на почетку истраживања и ако истовремено вршите друга испитивања.

2. Култура редакције за приступ информацијама

Да ли ваша медијска кућа већ има културу коришћења закона о приступу информацијама? Ако нема, можете да budete прва особа која ће то урадити и на тај начин утицати да се промени култура редакције. Конкретно, можда ћете морати да убедите уреднике и надређене да подношење захтева и тражење приступа информацијама није губљење времена, већ користан

део ваше новинарске активности. Надамо се да ће вам неки од наших савета у томе помоћи.

Ако наиђете на отпор, можете да урадите неколико ствари да бисте га превазишли:

- » одвојите време да информишете колеге о закону о приступу информацијама како бисте добили њихову подршку пре састанка редакције
- » припремите пример из ваше земље или из других земаља о томе како приступ информацијама може да доведе до јаким и ексклузивних прича (види www.legal-leaks.info за више информација о томе)
- » објасните колегама да приступ информацијама није само за истраживачке новинаре, већ за све извештаваче који истражују неку причу и за све врсте медија
- » организујте обуку и позовите експерте из локалне организације за приступ информацијама да објасне вашим колегама како функционише закон о приступу информацијама и како да га демистификујете како би увидели да није реч о губљењу времена (контактирајте Legal Leaks тим за више информација и да бисте одредили локалне експерте за обуку)
- » поднесите неколико захтева на сопствену иницијативу, а затим напишите приче на основу њих. Поделите искуство са колегама и охрабрите их да покушају да користе закон о приступу информацијама
- » ако имате дописнике у земљама са

јаким законима о приступу информацијама, замолите их да поднесу неколико захтева у тим земљама да би добили информације како бисте прикупили позитивне примере о томе да закони о приступу информацијама користе новинарству.

САВЕТ! Укључите колеге у коришћење приступа информацијама: *Ако су ваше колеге скептичне у вези са вредношћу захтева за приступ информацијама, један од најбољих начина да их убедите је да напишете причу на основу информација које сте добили помоћу закона о приступу информацијама. Такође се препоручује да у последњем пасусу или делу емисије напоменете да сте користили закон да бисте реализовали његову вредност и повећали свест јавности о овом праву.*

3. Захтеви за информације и портпароли

Ако планирате да поднетете захтев за информације одређеној државној институцији по први пут, узмите у обзир свој однос са портпаролом те организације. Посао портпарола је да „спинују“ информације и да одржавају добар однос са новинарима; они могу доживети подношење захтева као агресиван покрет који подрива њихов ауторитет.

Организација Access Info зна за случајеве из Европе и Латинске

Америке када су портпароли звали новинаре телефоном и приговарали им тешким речима због подношења захтева. Део притужбе у једном случају је био да ће портпарол имати проблема са надређенима зато што није радио добро са медијима

Дакле, у зависности од вашег односа са портпаролом, можда ћете желети да га обавестите да планирате да поднесете захтев и да му објасните да је то ваше право у складу са законом и да се тај процес разликује од добијања изјаве од портпарола. Ако ништа друго, можете да одлучите да имате ове аргументе на уму у случају да примите онај телефонски позив од љутог портпарола

Други проблем је када особа која обрађује захтев схвати да га је поднео новинар и проследи га портпаролу уместо да га обради као захтев за приступ информацијама. Ово не би требало да се дешава, а ако се деси треба да приговорите државној институцији за такво поступање и ставите им до знања да бисте желели да се према вашем захтеву односе исто као и према другим захтевима. У Србији су органи власти законом обавезани да одреде овлашћено лице за поступање по захтевима за приступ информацијама и да обуче друге службенике, како би се закон правилно примењивао. Ако овлашћено лице није одређено, та дужност лежи на руководиоцу

институције. У пракси, неки органи власти одређују као овлашћена лица службенике за односе са јавношћу.

Разговарајте са другим новинарима и сазнајте каква су њихова искуства са подношењем захтева и да ли су имали проблема и примали притужбе од портпарола или се према њиховим захтевима нису односили као према обичним захтевима за приступ информацијама. Ако изгледа да је ово уобичајени проблем, размислите о томе да га покренете са вашим професионалним удружењем и да се они жале Влади, Поверенику за информације или Заштитнику грађана. Можда ћете желети и да направите причу од тога.

САВЕТ! Потражите помоћ да решите проблеме са портпаролима: *Ако се портпароли љуте на вас зато што користите закон о приступу информацијама, обратите се Legal Leaks тиму и/или локалној организацији попут Транспарентност – Србија или удружењу новинара. Ове организације ће моћи да изнесу ваш проблем и да организују обуку за портпароле да би им објаснили која права имају новинари у складу са законом. Требало би да буду у могућности да вас подрже у дискусији са властима о примереном односу према формалним захтевима за приступ информацијама које поднесу новинари.*

4. Где да поднесем захтев?

Када сазнате шта желите да тражите, морате да одредите надлежну државну институцију. У већини случајева ће то бити очигледно, али у неким случајевима можете да се двоумите, а у том случају је боље да проверите на веб сајтовима одговарајућих тела **која делују одговорно за коју област активности**. Кратак телефонски позив упућен свакој институцији може даље да разјасни питање. На тај начин можете да проверите и да ли је то тело обухваћено националним законом о приступу информацијама, ако нисте сигурни. Овде од помоћи може да буде и Каталог органа јавне власти који је објављен на веб-сајту Повереника за информације, као и информатори о раду органа власти, који би требало да садрже и списак врста информација које поседују,

Запамтите: када зовете телефоном не морате да напомињете да сте новинар нити зашто желите информацију, посебно ако мислите да би то могло да покрене „звона за узбуну“ унутар институције.

САВЕТ! Поднесите више захтева: ако нисте сигурни где да поднесете захтев, ништа вас не спречава да поднесете захтев на адресе два, три или више органа истовремено. У неким случајевима, различити органи ће вам дати различите одговоре, али то у

ствари може да буде корисно да бисте добили потпунију слику о доступним информацијама о питању које истражујете.

САВЕТ! За међународне захтеве користите амбасаду: ако не живите у земљи у којој треба поднети захтев, понекад можете да пошаљете захтев амбасади како би га амбасада проследила надлежном државном органу. Прво ћете морати да проверите са амбасадом која је у питању да ли су спремни да то ураде – понекад запослени у амбасадама нису обучени о праву на информације па је сигурније да поднесете захтев директно одговарајућем органу власти.

5. Да ли да им кажем да сам новинар?

Постоје разлози за и против тога кажете органима да подносите захтев као новинар.

САВЕТ! Реците им да сте новинар: ако закон каже да само појединци могу да захтевају информације, али ви желите да јавна институција зна да сте новинар, увек можете да напишете захтев на папиру са заглављем ваше медијске организације ако се организација слаже с тим. Друга опција је да у писму или електронској пошти напоменете да сте новинар и/или за кога радите.

Више информација: у неким земљама новинари углавном добијају брже одговоре и више информација од појединаца – не би требало да буде тако, али то је реалност у пракси и могли бисте да покушате да искористите ову позитивну дискриминацију.

Јефтиније: у неким земљама новинари имају право на бесплатне информације. То је случај у САД, где се новинарима не наплаћују трошкови захтева, и у Србији, где новинари не морају да плаћају накнаде за фотокопирање.

Брже: у неким земљама новинари имају повластице и добијају информације у краћем року од осталих тражилаца.

Одбијања: напомињање да сте новинар може да повећа одбојност према давању одговора из страха да ће информације бити искоришћене у критички настројеној причи.

Уништавање података: напомињање да сте новинар може да подстакне државне службенике да сакрију или чак униште информације да би сакрили корупцију или друге прекршаје.

Губитак приче: Уколико је евиденција о поднетим захтевима у вашој земљи јавна (у неким земљама се списак поднетих захтева објављује на интернету), ако поднесете захтев као новинар можете да откријете другим новинарима да радите на причи и ризиковати да вам преотму идеју.

Нисам правник: да ли морам да прочитам закон о приступу информацијама?

Не морате. Најважније је да знате како да поднесете захтев и који су прописани рокови (видети тачку 10). Ипак, може да буде корисно да погледате закон о приступу информацијама да бисте знали основне елементе и шта обухвата. Можда ћете желети и да проверите прописе за спровођење овог закона да видите како су дефинисани механизми за подношење захтева. Поред тога – или као алтернатива, ако баш не уживате у читању закона – можете да нађете експерта који ће вам рећи како да поднесете захтев. На **веб сајту пројекта Legal Leaks** ћете наћи детаљне информације о подношењу захтева у свакој земљи, као и законе и линкове за експерте које можете да контактирате да вам помогну.

... или немојте да им кажете да сте новинар: ако пошаљете имејл са адресе на послу, често ће бити очигледно да сте новинар, нпр: jsmith@dailytimes.com. Ако не желите да откривате игру, могли бисте да за слање захтева користите другачију адресу, на пример са gmail/hotmail/yahoo налога.

6. Шта да наведем у захтеву?

Препоручујемо да ваш захтев буде јасан и конкретан у вези са информацијама или документима које тражите.

У већини случајева закон не тражи да наведете конкретан документ приликом подношења захтева (Италија је изузетак од овог правила). Покушајте да истовремено имате на уму посао државног службеника који мора да одговори на ваш захтев: јасноћа вашег захтева ће му помоћи да одреди информације које су вам потребне. Добро формулисан захтев такође даје државним органима мање разлога да одбију ваш захтев зато што није јасан (мада, као што смо већ напоменули, према већини закона државни службеници имају дужност да затраже појашњење нејасног захтева).

У Србији захтев мора да садржи назив органа власти којем се упућује, име и презиме (назив за правна лица) и адресу тражиоца, као и „што прецизнији опис информације која се тражи“. Ако органу власти није

јасно на шта се захтев односи, мора да поучи тражиоца како да отклони тај недостатак и да сачека 15 дана пре него што захтев одбаца због неуредности.

Било би добро да први захтеви које пошаљете буду релативно једноставни да не тражите превише информација и да не обухватате више захтева у истом писму. На тај начин имате веће шансе да добијете брз одговор, а увек можете да поднете накнадне захтеве уколико је потребно. Ако имате пуно захтева, боље је да поднесете низ захтева рашчлањених према предмету: на тај начин такође помажете органу власти да интерно проследи захтев одговарајућим секторима да би могли да припреме одговор.

Такође се препоручује да користите језик и правила понашања који су примерени свакој другој професионалној комуникацији у вашој земљи.

Ово је пример типичног захтева за приступ документима:

Поштовани

У складу са Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја (Службени гласник Републике Србије бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010), захтевам копије записника са састанка Градског већа на којем је донета одлука за давање дозволе за планирање за изградњу новог хотела на локацији старог парка.

Уколико ови документи постоје у електронском облику, желела бих да ми копије у том облику доставите на моју имејл адресу која је наведена на крају текста.

Уколико имате питања или је потребно да се овај захтев појасни, слободно ме контактирајте.

С поштовањем,

Вера Павловић Млатишумина 15, Београд,

vera.pavlovic@adresa.rs

Ово је пример типичног захтева за приступ информацијама:

Поштовани

У складу са Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја (Службени гласник Републике Србије бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010), захтевам информацију о укупном износу који је ваше Министарство потрошило на набавку нових штампача у боји у току буџетске 2010. и 2011. године.

Желела бих да ову информацију добијем у електронском облику на моју имејл адресу која је наведена на крају текста.

Уколико имате питања или је потребно да се овај захтев појасни, слободно ме контактирајте.

С поштовањем,

Вера Павловић Млатишумина 15, Београд,

vera.pavlovic@adresa.rs

За огледне примерке захтева за приступ информацијама у другим земљама, молимо посетите страницу www.legalleaks.info

САВЕТ! Напомените да имате право на приступ

информацијама: *Закони обично не постављају као обавезу да напоменете Закон о приступу информацијама, али је препоручљиво да то ипак учините јер на тај начин показујете да знате своја законска права и вероватно ћете подстаћи исправну обраду захтева у складу са законом. Напомињемо да је за захтеве који се подносе Европској унији важно да се напомене да се ради о захтеву за приступ документима и најбоље је да се посебно помене Уредба 1049/2001. Називи закона појединих држава могу се наћи у Прилогу Б.*

Запамтите: Нема потребе да кажете зашто желите информације нити да одговарате на питања о разлогу због којих их тражите или шта ћете да радите са информацијама. С друге стране, пожељно је да наведете податак који ће службенику помоћи да пронађе баш ону информацију која вас занима.

7. Сакривање „правог“ захтева у општијем захтеву

Ако се бојите да би ваш захтев могао да наговести државној институцији да радите на конкретној причи или тражите одређене информације, можда ћете желети да га „замаскирате“ тако што ћете поставити општије питање.

Тако ћете пример захтева из горњег текста можда желети да промените у нешто општије, на пример: „Копије записника са свих састанака Градског већа одржаних између јула и септембра 2009.“ или да тражите „Извештаје о трошковима за набавку ИТ опреме за Министарство (укључујући и рачунаре и штампаче) за 2010. и 2011. годину“ уместо конкретног уговора који вас највише занима.

САВЕТ! Сакријте захтев у општијем захтеву: *ако одлучите да сакријете прави захтев у општијем захтеву, ваш захтев мора да буде довољно широк да обухвата информације које желите, али не толико широк да буде нејасан или да спречава давање одговора. На конкретне и јасне захтеве углавном стижу бржи и бољи одговори.*

8. Предвидите могуће изузетке

Размислите да ли било која информација коју тражите може да буде обухваћена неким од изузетака наведених у Одељку II, Тачка 9. овог Водича. Понекад ће се органи позивати на изузетке зато што су информације које тражите политички осетљиве.

Размислите: да ли би орган власти могао да покуша да ограничи приступ тој информацији применом неког од изузетака?

Чак и ако је одговор на ово питање „Да“, немојте да одустајете због те могућности. Искуства у многим земљама показују да ствари за које очекујете да ће бити ускраћене буду откривене – а ствари за које очекујете да ће бити откривене буду ускраћене! Можете да нађете ове **студије случаја на веб сајту пројекта Legal Leaks**. Дакле, вреди тражити информације, али је важно да се то ради на начин који ће повећати шансе да добијете информације, као што смо објаснили.

САВЕТ! Предвидите изузетке: *Ако мислите да изузеци могу да се примене на ваш захтев, приликом припреме питања одвојите питања о потенцијално осетљивим информацијама од других информација за које на основу здравог разума може да се закључи да нису обухваћене изузецима. Затим поделите питање на два дела и одвојено поднесите два захтева.*

На пример: желите да сазнате нешто о набавци нових војних хеликоптера. Ово питање можете да поделите на једно питање о томе колико је потрошено на ову набавку и на одвојени захтев о томе шта је купљено за тај новац (нпр: које врсте пројектила су купљене). Ако не добијете податке о томе **шта** је купљено, барем ћете имати могућност да добијете информације о томе **колико** је потрошено.

САВЕТ! Објавите да сте поднели захтев: *још једна стратегија коју новинари могу да користе да би избегли одбијање јесте да напишу или емитују причу о томе да је захтев поднет. То може да подстакне јавну институцију да обради захтев и брже одговори на њега.*

На пример: ако ваша радио станица прати контроверзну причу о недостатку лекова у локалној болници, када подносите захтев за информације о потрошњи на лекове, можете то да објавите уживо и да објавите вести о захтеву на вашем веб сајту. Можете да ажурирате информације ако и када добијете одговор на захтев – или ако прође рок, а не добијете одговор, и од тога можете да направите причу. На тај начин ћете имати додатну корист јер ћете едуковати припаднике јавности о праву на приступ информацијама и начину на који функционише у пракси.

9. Које личне податке морам да дам?

Обично се захтевају ваше име и адреса, а добро је да дате и имејл адресу ако желите да добијете информације електронским путем или ако не живите у земљи у којој захтевате информације да би државни службеници могли да буду у контакту са вама.

У неким земљама не постоји обавеза да се идентификујете правим именом (односно дозвољени су псеудоними и анонимни захтеви). Саветујемо вам да дате име и неку адресу или контакт податке да не би било препрека да примите информације или документе које сте тражили или у случају да су органу власти потребна појашњења да би вам одговорио на захтев.

И у Србији се од подносиоца тражи да, као минимум личних података наведе име, презиме и адресу (то јест, назив и седиште правног лица).

САВЕТ! Посетите орган власти да бисте прегледали досијее:

ако живите близу места где се чувају информације (на пример, ако живите у главном граду где се чувају документи), можете да тражите и да прегледате оригиналне документе. То може да буде нарочито корисно када истражујете информације које се чувају у великом броју докумената. Такав увид треба да буде бесплатан и треба да буде организован у разумно време које и вама најбоље одговара.

10. Како да поднесем захтев?

Подношење захтева је углавном једноставно и нема много формалности. Захтеви увек могу да се поднесу писаним путем. То значи да се захтев увек може послати поштом или поднети непосредно на

писарници органа власти. У многим земљама захтеве можете да пошаљете и електронском поштом. Списак земаља у којима је дозвољено да се захтеви шаљу путем електронске поште се налази у табели А. Имајте на уму да су у неким случајевима захтеви послати електронском поштом питање праксе, а не закона (Холандија, Србија). Неки органи власти преферирају да добију захтеве преко образаца које су објавили на својој интернет страници, али Access Info Еуроге сматра да је имејл боља опција, јер пошиљалац аутоматски задржава свој примерак захтева.

Закони у неким земљама допуштају и упућивање усмених захтева, путем телефона или лично. Међутим, запамтите да се у неким од ових земаља (Словенија) усмени захтев не сматра формалном основом за правно ваљану жалбу. У другим земљама (Јерменија, Румунија) се разликују правила и рокови за усмене и писане захтеве. Зато се препоручује да захтеви буду поднесени у писаном облику да бисте имали евиденцију о захтеву у случају да је потребна жалба. У Србији се захтев може поднети и „усмено на записник“ о чему је службеник који захтев прими дужан да сачини службену белешку. Уколико намеравате да се ваше питање упућено телефоном сматра усмено поднетим захтевом, најбоље је да проверите то са службеником са којим причате и да затражите од њега копију службене белешке.

ТАБЕЛА А:

Усмени захтеви и захтеви послати електронском поштом

Усмени захтеви	Захтеви послати електронском поштом
Албанија, Аустрија, Азербејџан, Бугарска, Данска, Јерменија, Мађарска, Македонија, Молдавија, Немачка, Румунија, Србија, Словачка, Словенија, Француска, Холандија, Хрватска.	Аустрија, Азербејџан, Белгија, Бугарска, Велика Британија, Данска, Јерменија, Мађарска, Македонија, Молдавија, Немачка, Румунија, Србија, Словенија, Финска, Француска, Холандија, Хрватска, Црна Гора, Шведска.

Саветујемо вам да поднесете захтев писаним путем и да сачувате копију или евиденцију о захтеву да бисте касније могли да докажете да је захтев послат у случају да морате да поднесете жалбу, на пример, зато што нисте добили одговор. На тај начин такође имате доказ да је захтев послат, ако планирате да напишете причу о томе. Постоји неколико начина на које то можете да урадите:

- » ако лично достављате захтев, направите две копије и затражите да вам једну овере на пријемном шалтеру
- » ако захтев шаљете поштом, предлажемо да користите препоручену пошиљку
- » ако шаљете имејл, пошаљите га са аутоматском функцијом „return receipt“, али имајте на уму да у многим земљама ово још увек није законски доказ који вреди једнако као и евиденција о

пријему поштанског дописа, као и то да неки људи искључују ту функцију на својим рачунарима

- » такође је добро да проверите какав је закон у вашој земљи: Да ли је обичан имејл законски документ? Да ли постоји систем за електронске потписе?

У Србији прописи још увек недовољно уређују ову материју (нпр. постоји Уредба о електронском канцеларијском пословању, али Закон о општем управном поступку још увек не помиње изричито електронску пошту као вид комуникације странака са органима власти), што у неким случајевима доводи до проблема.

САВЕТ! Користите копију.

Било би добро да скенирате копију захтева пре него што га пошаљете или да скенирате захтев који је поднет и који има званични печат.

То може да буде добра фотографска подлога за вашу причу у новинама или слика коју можете да објавите на вашем веб сајту.

Формална потврда: У неким земљама органи власти су дужни да у складу са законом о приступу информацијама, издају референтни број као потврду да су примили писмо или имејл. То је случај на пример на нивоу ЕУ.

У Србији оваква обавеза органа власти није прописана, али потврду о пријему можете добити у случају предаје захтева на писарници, слања препорученом поштом и приликом подношења усменог захтева. Органи власти, на основу општих прописа о канцеларијском пословању евидентирају примљене захтеве (тако да би они у највећем броју случајева требало да имају службени број органа који по њему поступа). Међутим, за сада не постоји пракса да се омогући праћење предмета по захтевима за приступ информацијама, која постоји код неких поступака (нпр. поступци који се воде пред привредним судовима).

11. Да ли треба да платим накнаду за тражење информације?

Подношење захтева за информације увек треба да буде бесплатно. Право на бесплатно подношење захтева је потврђено Конвенцијом Савета Европе о приступу службеним

документима, која дозвољава наплату само за трошкове копирања и испоруке докумената.

Тако је и у Србији. На основу Закона о слободном приступу информацијама и Уредбе и Трошковника који је прописала Влада наплаћују се само нужни трошкови умножавања (нпр. 3 динара за страницу А4 формата) и трошкови доставе према тарифи Поште. Ако су трошкови мањи од 50 динара, тражилац може бити ослобођен плаћања, а ако су мањи од 500 неће бити условљен да ишта плати унапред. Новинари и јавна гласила су ослобођени и ових накнада, ако информацију траже у склопу обављања своје професије, на основу Закона. У пракси се накнада ретко наплаћује и од других тражилаца.

Већина земаља поштује ово правило. Међутим, постоји неколико изузетака:

- » у **Ирској** може да буде наплаћена накнада која углавном износи 15€ по захтеву. Жалба за интерну проверу износи 75€, а накнада за подношење жалбе Служби Повереника за информације износи 150€.

Поред тога, тражење информација може да буде наплаћено 20.95€ по сату, мада се подносилац ослобађа накнаде ако би информације које се траже помогле групи или појединцу да схвати питање од „националног значаја“.

Накнаде се не наплаћују ако су трошкови њихове наплате већи од самих накнада.

» У Немачкој може да буде наплаћена накнада у износу од између 30€ и 250€, а ако орган мора да обави велики посао како би одговорио на захтев (на пример, за прикривање осетљивих информација) овај износ може да достигне чак 500€.

Међутим, према Уредби о накнадама (Informationsgebührenverordnung), накнада (али не и додатни трошкови) може да буде смањена у пола или да се уопште не наплати на основу јавног интереса.

» У Канади постоји накнада од 5 канадских долара, а доказ о уплати или чек треба приложити уз сваки захтев.

У осталим земљама у региону Савета Европе подношење захтева треба да буде бесплатно. Ако државни службеник покуша да вам наплати накнаду, то представља злоупотребу положаја и треба да буде пријављено – или може да буде добра прича!

САВЕТ! Проверите правила о накнадама: пре него што поднесете захтев проверите правила о накнадама. На тај начин ћете, ако вам државни службеник изненада затражи новац, знати која су ваша права.

12. Накнаде за пријем информација

Закони о приступу информацијама углавном дозвољавају органима власти да тражиоцима наплаћују трошкове фотокопирања и слања

докумената када се удовољава захтеву. У многим случајевима, ако се одговор састоји од само неколико страна, ништа неће бити наплаћено. У Естонији закон прописује да је првих 20 страна бесплатно. Слање информација електронским путем је обично бесплатно.

У неким случајевима ће се од вас тражити да платите добијање информације у другом формату (као што су копије, ДВД-ови итд.), и у овим случајевима би орган требало да вам наплати само трошкове фотокопирања или репродукције информација у било којем датум облику, као и трошкове материјала (ДВД, ЦД), а све то по унапред утврђеном званичном ценовнику.

То је такође потврђено **Конвенцијом Савета Европе о приступу званичним документима**, у којој се у члану 7. наводи: *Подносиоцу захтева може да буде наплаћена накнада за копију службеног документа, која мора да буде разумна и не сме да премашује стварне трошкове репродукције и испоруке документа. Тарифе накнада морају да буду објављене.*

Као што је већ наведено, у Србији се могу, и то не увек, наплатити трошкови умножавања докумената. Према Трошковнику, копија на папиру формата А3 кошта 6 динара, на формату А4 3 динара, копија записа на дискети 20 динара, на ЦД-у 35, на

ДВД-ју 40, на аудио касети 150, а на видео касети 300 динара. Претварање једне странице из физичког у електронски облик кошта 20 динара.

Напомена: накнаде наплаћене за фотокопирање, слање или за материјал као што је ЦД или ДВД треба да буду усклађене са објављеним званичним стопама. Ако сумњате да вам превише наплаћују, изнесите проблем органу власти који такву наплату захтева или Поверенику за информације.

САВЕТ! Избегавајте трошкове копирања: *Да бисте избегли трошкове копирања у захтеву напомените да бисте више волели да добијете информације у електронском облику. На тај начин ћете избећи плаћање накнаде, осим ако информација није доступна у електронском облику, мада је данас углавном могуће скенирати документе који још увек нису дигитализовани, а затим их послати као прилог електронском поштом.*

13. Како ћу да примим информације?

Траженим информацијама можете да приступите на различите начине, и то:

- » увидом у оригинале
- » преко фотокопија које су послате поштом или преузете лично
- » путем имејла
- » путем прилога уз имејл
- » на ДВД-ју или ЦД-у

У већини случајева можете да одредите облик који желите и имате право да примите информације у том облику, уколико тако нешто није немогуће или прескупо. На пример, трошкови транскрибовања полицијског видео снимка за обуку су велики, тако да вероватно нећете примити транскрипт, чак и ако га будете тражили, али у сваком случају би требало да имате могућност да добијете копију видео снимка.

У Србији можете на основу Закона тражити информацију о томе да ли орган власти поседује неку информацију, да ли је таква информација иначе доступна, да тражите увид у документ који садржи информацију и копију тог документа. Уколико сте тражили нпр. копију документа у електронском облику, а орган поседује документ и у том облику, као и техничку могућност да вам изради такву копију, онда ће бити дужан да тако и учини. Уколико орган власти нема техничке могућности да сам изради копију биће дужан да вама омогући да то учините користећи сопствену опрему. Закон не прописује изричиту обавезу за орган власти да вам копије упути на начин на који сте тражили (на пример, да вам одговор пошаље имејлом), али бисте, уколико то одбија да учини без оправданог разлога, могли да поднесете жалбу због отежавања приступа информацијама.

САВЕТ! Наведите у којем облику желите информације.

У захтеву наведите љубазно, али одлучно, који формат желите. Ако желите да добијете информације електронским путем, дајте своју имејл адресу. Предност информација у електронском облику је то што углавном не морате да плаћате накнаде за фотокопирање и слање, а слање информација је често брже.

14. Када ћу примити информације?

Широм Европе постоје веома различити рокови за одговарање на захтеве и давање информација и за обавештавање о продужавању рока или одбијање. Просечан рок је око 15 радних дана или око 3 недеље. Погледајте Прилог Д за више информација. У Србији је општи рок за поступање органа власти (моменат до којег би требало да упути информацију) „без одлагања, а најдуже 15 дана“. У посебним случајевима рок може бити краћи (48 сати, за информације које се тичу заштите живота, здравља и животне средине) или дужи (до 40 дана, када је органу потребно више времена за одговор, уз претходну најаву која се шаље у року од 7 дана). Рок почиње да тече од када орган прими захтев. У пракси неки органи поступају истог дана, други често не поштују рокове или потпуно игноришу захтеве, али на највећи број захтева буде одговорено у оквиру рока од 15 дана.

Земље са **најкраћим роком за одговор** су Норвешка и Шведска где рок није одређен законима о приступу информацијама, али у пракси на захтеве треба да се одговори у року од око 1-3 дана. У Шведској на захтеве треба да се одговори „одмах“, а у Норвешкој може да се поднесе жалба против ћутања администрације након 2 недеље. На другом крају скале, у Албанији државне институције имају 40 дана да одговоре, а у Аустрији је законом утврђен рок од осам недеља (60 календарских дана).

Уредбом Европске уније

1049/2001 је одређено 15 радних дана за одговарање на захтеве; продужетак од највише 15 додатних радних дана може да буде примењен у „изузетним случајевима, на пример у случају захтева који се односи на веома дугачак документ или на велики број докумената.“

Напомена: према правилима Архушке конвенције, рок за давање информација о животној средини је месец дана. Проверите да ли у закону земље у којој тражите информацију постоји посебан рок за информације о животној средини. У Србији, као што је већ речено у неким случајевима, би ове информације требало да буду доступне у року од 48 сати.

Продужетак у случају сложених захтева: Већина земаља дозвољава органима власти да продуже рок

неколико дана или чак до месец дана, ако је захтев посебно сложен. У свим случајевима тражилац треба да буде обавештен о кашњењу и треба да буду наведени разлози. И у Србији постоји ова могућност. За продужетак рока морају да постоје оправдани разлози који органу онемогућавају да омогући приступ информацији у редовном року, али се у Закону не наводи који би то разлози могли да буду. Орган власти је обавезан да тражиоца обавести о дужем року најкасније за седам дана од пријема захтева. Више информација може да се нађе у Прилогу Д.

САВЕТ! Почните од

једноставног. У свим земљама је боље почети са једноставним захтевом за информације, а затим додати више питања када добијете почетну информацију. На тај начин нисте изложени ризику да ће јавна институција применити продужетак рока зато што је „захтев сложен“.

15. Шта ће се десити ако не добијем информације које сам тражио?

Постоји више начина да се разочарате одговором на захтев за информације:

- » ако добијете само део информација које сте тражили (али не и формално одбијање) – то се зове „непотпун одговор“
- » ако вам је речено да информацију „не поседује“ тај орган власти

- » ако сте добили делимичан приступ, али неке информације нису откривене на основу изузетака
- » ако нисте добили приступ ниједној информацији или документу који сте тражили
- » ако уопште не добијете одговор („ћутање управе“).

У свим овим случајевима имате право на жалбу. Механизми за понодшење жалби су размотрени у Одељку II, Тачка 10. и у табели Прилога Г.

Пре подношења жалбе против **непотпуног одговора** проверите да ли је ваше питање било довољно јасно и да ли је могло да буде погрешно протумачено. Ако мислите да није било јасно, можете да се поново неформално обратите органу власти и покушате да појасните питање или да поднесете нови захтев.

У Србији, ако сматрате да је одговор непотпун имате право да поднесете жалбу Поверенику у року од 15 дана од пријема одговора. Одговор може да буде непотпун на разне начине: тражили сте три документа а добили само један, тражили сте једну информацију а добили неку сасвим другу уместо ње, тражили сте копије документа а заказан вам је термин за остваривање увида у документ итд. Ако сте захтев упутили Народној скупштини, Влади, Председнику Републике, Врховном касационом суду, Уставном суду или Републичком

јавном тужилаштву не можете да се жалите Поверенику, али можете тужбом покренути управни спор.

У случају да **добијете одговор да орган не поседује информацију** проверите да ли је заиста тако. Ако мислите да орган власти поседује информацију, али не жели да одговори на ваш захтев (или можда да је само државни службеник лоше обавештен), размислите о жалби.

У Србији постоји законска обавеза органа власти који не поседује информацију да о томе обавести и тражиоца и Повереника. Повереник је овлашћен да провери тачност такве тврдње органа. Такође, орган власти треба да вас обавести о томе који орган по њиховом сазнању поседује такву информацију. Ваши даљи кораци могу зависити од тога да ли постоји други орган који има информацију која вас занима, да ли вам је стало да информацију добијете баш од органа којем сте се прво обратили (уколико и даље сумњате у тачност његове тврдње), шта ће Повереник провером да утврди итд. У сваком случају, имате могућност жалбе/покретања управног спора.

САВЕТ! Унапред се информишите о жалбама. Ако нисте сигурни шта треба да радите у првој фази подношења жалбе, обавестите организацију *Access Info* и покушаћемо да вам помогнемо, на

пример тако што ћемо вам дати контакт податке неке НВО или адвоката у земљи у којој је захтев поднет.

Прављење приче од одбијања.

Одбијање давања информација након подношења захтева је често и само добра прича. У Великој Британији је одбијање Владе да објави правни савет у вези са ратом у Ираку била прича која је дуго била актуелна. То што Парламент Уједињеног Краљевства није желео да објави трошкове посланика и поред судских решења је такође била прича која је дуго трајала – а када су информације на крају објављене, изавале су велики скандал због којег је доста посланика поднело оставке. Посланицима је наложено да врате укупан износ од чак 1,5 милион евра, а у међувремену је продато много примерака новина!

Проверите пре објављивања приче о непотпуним одговорима и одбијању:

- » Пажљиво погледајте захтев да бисте се уверили да је јасно написан и да ли је орган власти могао погрешно да схвати шта сте у ствари тражили: не желите да критикујете орган власти зато што није одговорио на захтев који је лоше написан или збуњујући. Ако нисте сигурни, посаветујте се са колегама.
- » Пажљиво проверите које информације су вам дате (ако су вам дате), као и шта је одбијено. На тај

начин можете да направите јаснију причу усмерену на оно што власт заиста одбија да каже.

» Веома јасно реците да ли желите да поднесете жалбу или не: није паметно да објавите у чланку или емисији да планирате да поднесете жалбу против одлуке, а да затим ништа не урадите – органи власти ће се навићи на празне прегње и можда ће убудуће чак бити мање вољни да дају информације ако мисле да могу тек тако да се провуку. Можда ћете морати да разговарате са правним заступником у вашој медијској организацији пре него што се одлучите да поднесете жалбу, или да причате са специјализованом организацијом за приступ информацијама.

САВЕТ! Жалба заснована на јавном интересу: *Ако нисте добили информације које сте желели за причу на којој радите, може да буде од користи да у жалби наведете да су информације потребне за медијску причу и да наведете да постоји јавни интерес за објављивање тих информација. Такође је важно да се у овом тренутку позовете на ваша права у складу са Законом о приступу информацијама и/или Уставом. (Наравно, ако не желите да орган власти зна да радите на причи, немојте то да им помињете). У Србији је право на приступ информацијама*

засновано на интересу јавности да зна и постојање тог интереса се претпоставља - ви га не морате доказивати, на органу власти је да докаже супротно. Међутим, увек можете скренути пажњу на то у чему се тај интерес јавности садржи у конкретном случају.

САВЕТ! Направите стандардни шаблон за жалбе: *Када направите прву жалбу која садржи позивање на Закон и ваша права, сачувајте писмо у рачунару и имајте шаблон за будуће жалбе. Тако ћете уштедети време, јер ће бити потребна само мала измена у зависности од садржаја других захтева и начина одбијања.*

16. Шта да радим кад добијем информације?

Напишите причу! Сада имате пуно информација. То вероватно није ваш једини извор за причу, али имате јаку причу са документованим доказима да је подрже.

Можда ћете користити само део информација које сте примили у овој причи – неке могу да буду пропратне информације које чувате за будуће текстове и прилоге. То је у реду – не морате да објавите све информације које сте добили ако тренутно нису интересантне или значајне.

Понекад ће прича бити усмерена на оно што недостаје у информацијама

које сте добили. На пример, ако влада припрема нову политику о износу који болнице могу да потроше на одређени лек, а рекли су вам да немају информације о томе колико је потрошено на тај лек у свакој од претходних 5 година, ваш текст може да отвори питање о начину осмишљавања владине политике.

САВЕТ! Када добијете информације, размишљајте креативно. *Шта вам говоре информације? Шта недостаје? Да сте ви на месту неког министра да ли би информације које сте добили биле довољне за аргументовано закључивање и доношење одлука заснованих на чињеницама? Ваша прича може да говори о ономе што недостаје, једнако као и о ономе што сте добили.*

Новинари у земљама са јаким законима о приступу информацијама често **помињу право на приступ** информацијама у причама. На пример, они ће рећи „Помоћу информација добијених у складу са законом о слободном приступу информацијама...“ Примере таквих прича можете да нађете на веб сајту Кампање за слободан приступ информацијама у Великој Британији (Campaign for Freedom of Information) (www.cfoi.org.uk).

Разлози за помињање коришћења закона о приступу информацијама су:

- » ваша прича делује веродостојније ако наведете како сте добили документе
- » подстичете државне службенике да примењују закон
- » органима власти ће бити теже да оповргну вашу причу
- » подстичете друге новинаре да користе закон о приступу информацијама
- » повећавате свест јавности о праву на приступ информацијама и на тај начин браните право свих људи да знају.

Иако новинари традиционално користе тајне изворе унутар владе (што ћете вероватно наставити да радите зато што никада нећете само на основу захтева добити све информације које су вам потребне за ваш рад), сада се сматра да коришћење закона о приступу информацијама представља добру новинарску праксу.

САВЕТ! Напомените право на информације у вашим причама. *Браните своје право на информације тако што ћете ставити јавности до знања да постоји Закон о приступу информацијама и како он функционише или не функционише.*

FOIANet

Добро место да сазнате више о Закону на приступ информацијама и вашим законским правима је национална организација за приступ информацијама. Мрежа заговорника права на слободан приступ информацијама (The Freedom of Information Advocates Network) има преко 200 чланова широм света.

Посетите www.foiadvocates.net

Legal Leaks инфо-пулт

Legal Leaks тим има правнике и експерте за право на приступ информацијама који су спремни да помогну око захтева за приступ информацијама. Ако сте поднели захтев за информације и ако је игнорисан или одбијен, желели бисмо то да чујемо. Покушаћемо да нађемо начин да вам помогнемо, на пример тако што ћемо вам дати савет како да поднесете жалбу или да нађете правника или неког другог стручњака за приступ информацијама у вашој земљи.

Пишите Legal Leaks инфо-пулту
helpdesk@legalleaks.info

II. ВОДИЧ КРОЗ ПРАВО НА ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА

1. Шта је приступ информацијама?

Принцип који стоји иза права на приступ информацијама јесте то да је државне органе изабрао народ, да органе власти финансирају порески обвезници и да зато јавност треба да има право да зна како се ови органи користе својим овлашћењима и како се троши тај новац.

Дужност власти - да објављује и да одговара: право на приступ информацијама намеће властима две кључне обавезе:

прво, обавезу да објављују и шире кључне информације о томе шта раде разни органи јавне власти.

друго, да примају од јавности захтеве за информације и одговарају на њих, тако што ће јавности дозволити увид у оригиналне документе или тако што ће послати копије докумената и информација које поседују органи власти.

Многе земље широм света су усвојиле законе о приступу информацијама за примену права на приступ информацијама. Први закон је био шведски из 1766, али након тога је требало много времена да се ова идеја рашири: Финска је усвојила закон о приступу информацијама 1951. године, а Сједињене Америчке државе 1966. Број закона је растао споро, али стабилно, у току седамдесетих и осамдесетих година 19. века, али права експанзија је настала након 1989. године када су групе цивилног друштва у централној и источној Европи почеле да захтевају ово право као део промене власти у току пост-комунистичких транзиција.

На слици 1 је приказано како је број закона који регулишу приступ информацијама значајно порастао последњих година. На њој је приказан укупан број закона у низу година од првог закона на свету (Шведска, 1766.) до најновијих закона у регији који су ступили на снагу (Русија, јануар 2010.). Више информација о законима и датумима може да се нађе у Прилогу А и Прилогу Б.

Пристап информацијама је право које има два дела:

I. проактивни

Позитивна обавеза органа власти да пружају, објављују и шире информације о својим најважнијим активностима, буџету и политикама како би јавност знала шта раде, да би могла да учествује у јавним пословима и да би могла да контролише рад органа власти.

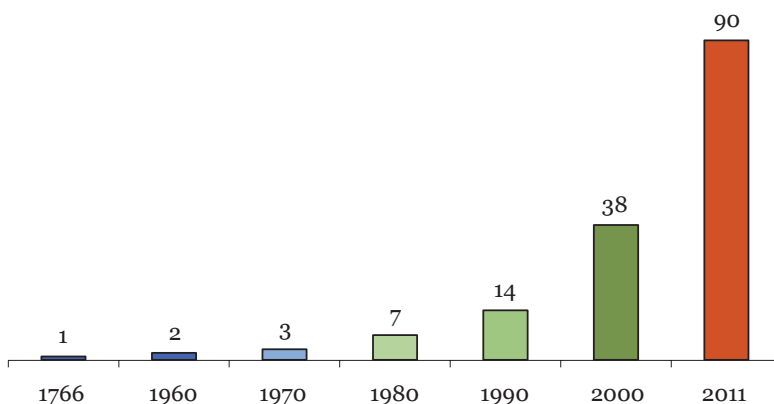
II. реактивни

Право свих особа да траже од јавних службеника податке о томе шта раде и све документе које поседују као и право на добијање одговора.

Већина информација које поседују органи власти треба да буде доступна, али у неким случајевима информације неће бити доступне како би се заштитила приватност, безбедност државе или пословни интереси.

Слика 1:

пораст броја закона о приступању информацијама широм света

Транспарентност има бројне користи:

Транспарентност повећава одговорност: Јавност има право да сматра власт и државне службенике одговорним за њихова дела и одлуке које доносе. За то су потребне информације. Улога медија је овде посебно значајна зато што новинари имају улогу „пса чуvara јавности“ – то је нешто што имају право да раде и то стално потврђује Европски суд за људска права.

Транспарентност омогућава учешће: У демократији је од суштинског значаја да људи могу да приступе великом броју информација како би заиста могли да на ефикасан начин учествују у питањима која утичу на њих. То не подразумева само учествовање на изборима, већ и учествовање у јавним расправама и доношењу одлука између избора, а да бисмо учествовали на садржајан начин потребне су нам информације.

Транспарентност повећава ефикасност: Одговарање на захтеве за приступ информацијама такође користи тако што подстиче јавне институције да боље организују информације у свом поседу. Проактивно обелодањивање информација нарочито помаже остварењу овог циља. Резултат је боље доношење одлука унутар институције, засновано у већој мери на чињеницама, као и ефикаснија комуникација између државних органа.

2. Шта је транспарентност?

Да ли је то исто што и приступ информацијама?

Људи често истовремено причају о приступу информацијама и транспарентности, али која је разлика између њих?

Власт је транспарентна ако је велика већина информација које поседује о својим активностима, политикама итд. доступна јавности. Дакле, **транспарентност** је резултат доступности информација.

Транспарентни орган власти је онај орган кога карактерише видљивост или доступност информација за све. То обично не значи само да орган добро и брзо одговара на захтеве јавности за информације, већ и да обелодањује велики број информација и када их нико не тражи захтевом, на пример тако што ће их поставити на интернет сајту, објавити у службеним гласилима, у брошурама једноставним за употребу итд.

Није толико важно да ли се користи израз „транспарентност“ или „приступ информацијама“ пошто је резултат сличан, али прецизност није на одмет.

3. Занима ме: да ли је приступ информацијама заиста људско право?

Да! Право на приступ информацијама је основно, универзално људско право.

И не кажемо само ми тако: много одлука које су донели национални и међународни судови потврђују да је приступ информацијама људско право. У региону ОЕБС-а 45 од 56 држава учесница сада има посебне законе о приступу информацијама (немају га: Андора, Белорусија, Ватикан, Казахстан, Кипар, Луксембург, Малта, Монако, Сан Марино, Туркменистан и Шпанија). Од тих 45 земаља, у 28 европских устава признаје се нека врста права на приступ званичним документима

или информацијама, а у 35 „слобода изражавања и информисања“. Устав Републике Србије из новембра 2006, у оквиру „права на обавештеност“, гарантује да „свако има право на приступ подацима који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења, у складу са законом“. Примери одредби о праву на приступ информацијама у неким европским уставима налазе се у табели Б.

Европска унија има низ правила о приступу документима ЕУ и након усвајања „Лисабонског уговора“, **Уговор о функционисању Европске уније**, у члану 15. такође утврђује право на приступ документима ЕУ. То је потврђено и у члану 42. **Европске повеље о основним правима**, која такође прописује право на приступ документима Европске уније.

Европски суд за људска права је 2009. године такође признао

Комитет за људска права Уједињених нација потврдио је у јулу 2011. да слобода изражавања коју штити члан 19. Међународног пакта о грађанским и политичким правима укључује и право на приступ информацијама. Комитет је рекао да „Члан 19. став 2. обухвата право на приступ информацијама којима располажу органи јавне власти, без обзира на облик у којем су похрањене, њихов извор и датум производње.”

За више информација посетите www.access-info.org

Да ли сте икад прочитали Устав наше земље?

За више информација посетите

www.Right2INFO.org

Тамо ћете наћи пуно правних информација и изводе из устава земаља широм света.

да је основно право на приступ информацијама које поседују органи власти заштићено чланом 10. Конвенције, а то је члан о слободи изражавања: *Свако има право на слободу изражавања. Ово право обухвата слободу мишљења и примања и давања информација и идеја без мешања државног органа и без обзира на државне границе.*

Суд је рекао да је право на информације посебно заштићено када само ова тела поседују информације („монопол над информацијама“) и када су информације потребне медијима или организацијама цивилног друштва које користе информације да омогуће јавну дебату и позову власти да полагају рачуне.

Пресуде Европског суда су поновиле одлуку **Међуамеричког суда за људска права** којом је потврђено да Америчка конвенција о људским правима (члан 13.) штити „право свих

појединаца да траже информације које поседује држава...“ и да постоји „право појединаца да добију такве информације и позитивна обавеза државе да их пружи...“ уз ограничени број изузетака.

Ово је добра вест за новинаре:

сада је јасно утврђено да је право на слободу изражавања, које обухвата право на слободу медија, директно повезано са правом на приступ информацијама које поседују органи власти. То значи да сваки новинар који тражи информације од органа власти има право на те информације, које је повезано са међународном заштитом слободе медија.

То не значи да новинари имају веће право од других – сви имају право на слободу изражавања, наравно – али вам даје снажан правни аргумент када органи власти морају пред судом да бране одлуку да вам ускрате приступ информацијама.

ТАБЕЛА Б: Национална и међународна јемства права на информације

Многе земље су признале право на информације или приступ административним документима у својим уставима, било у оквиру права на слободу изражавања или као посебно право на приступ документима или приступ информацијама. Најмање 50 земља широм света има устав који ово право гарантује.

Уговор о функционирању Европске уније (Лисабонски уговор)

Сваки грађанин Уније, као и физичко или правно лице које пребива или има регистровану канцеларију у држави чланици, има право на приступ документима институција, органа, канцеларија и агенција Европске уније, без обзира на медиј на којем су информације похрањене, а у складу с начелима и условима који се морају дефинисати у складу с овим ставом

У Финској, члан 12. став 2. Устава (2000.) одређује:

Документи и записи у поседу власти су јавни, осим ако њихово објављивање није из изузетно добрих разлога ограничено неким законом. Свако има право на приступ јавним документима и записима

У Норвешкој, члан 100. Устава из 2004. године на сличан начин прописује:

Свако има право приступа документима државе и општинске управе, као и право да присуствује заседањима суда и изабраних скупштина. Законом се могу прописати ограничења на основу права на приватност или на неким другим ваљаним основима.

У члану 61. пољског Устава из 1997. стоји:

Сваки грађанин има право да буде обавештен о активностима органа јавне власти као и лица која обављају јавне дужности.

Убрзо након пада комунизма, Румунија је уврстила право на информацију у члан 31. Устава из 1991. године

- Право сваког лица на информацију од јавног интереса не сме се ограничавати.
- Органи власти, у складу са својом надлежношћу, дужни су да грађанима пруже тачне информације о јавним пословима и стварима од интереса за њих лично.

4. Ко има право да подноси захтеве за информације?

Право на приступ информацијама је основно право, што значи да сви имају то право без обзира на то у којој земљи живе. Готово сви национални закони о приступу информацијама признају ово и у њима се наводи да „свако“ може да поднесе захтев за приступ информацијама.

Поред тога, у многим земљама су једине формалности за подношење захтева име и адреса или имејл адреса, тако да је поступак слања захтева отворен за све. Један упадљиви изузетак међу највећим демократијама у свету је Канада, у којој само држављани и резиденти могу да подносе захтеве. У Србији захтев може да поднесе свако.

У Европској унији у пракси свако може да поднесе захтев за информацијом или жалбу Европском омбудсману. Међутим, у Уговорима ЕУ, право на приступ документима и право на жалбу омбудсману имају само грађани, резиденти и предузећа регистрована у Унији. Док, **уопште узев**, било ко, **чије** је право нарушено од стране неке ЕУ институције, има право жалбе Европском суду. У случају права на приступ документима, Суд је обавезан да прима само жалбе које поднесу грађани и резиденти Уније, као и предузећа која су регистрована у ЕУ.

Међутим, у пракси је највећа препрека за транснационално коришћење права на приступ информацијама то што захтеви углавном морају да буду поднесени на **службеном језику или службеним језицима** те земље. Веома мало земаља прихвата захтеве за приступ информацијама на језицима који нису званични. Изузетак је Шведска са дугом традицијом транспарентности. У Одељку 8. Закона о управном поступку Шведске стоји општи услов: „Када неки орган има посла са особом која не зна шведски језик или која има тешко оштећење слуха или говорну ману, тај орган треба да користи преводиоца уколико је потребно.“ Министарство правде наводи да веома често прима захтеве за приступ документима написане на енглеском језику и да то никада није био проблем. У Србији се захтеви подносе на језику који је у службеној употреби у органу којем су упућени (на српском или на језику неке националне мањине у срединама где је тај језик службени).

Међутим, углавном се препоручује да нађете новинара или НВО у земљи који могу да вам помогну да поднесете захтев. **Legal Leaks мрежа** ће помоћи тако што ће вам пронаћи контакт особе у другим земљама.

LegalLeaks

Legal Leaks мрежа је мрежа новинара који користе законе о приступу информацијама у својим земљама и другим земљама за истраживање.

Циљ Legal Leaks мреже је да повеже ове новинаре и да пружи **узајамну подршку** за подношење захтева у њиховим земљама.

Legal Leaks тим ће такође повезати новинаре са експертима за приступ информацијама у њиховим и другим земљама, укључујући и правнике који могу да дају савет за подношење жалби.

Веб сајт пројекта Legal Leaks такође има одељак са **студијама случајева** прича написаних након подношења захтева за информације. То могу да буду приче засноване на информацијама које сте добили или на одбијању. Ако имате добре приче које бисте поделили са другим новинарима, обавестите нас.

Ако желите да учествујете у Legal Leaks мрежи, можете да се пријавите на www.legalleaks.info

5. На које информације или документе се примењује ово право?

У принципу, свим информацијама које органи власти поседују може да се приступи према законима о

приступу информацијама, уколико не постоји јак разлог да се приступ не дозволи (види Тачку 8. у даљем тексту о изузецима).

Неки правници користе израз „приступ информацијама“, други „приступ документима“. Дефиниције се углавном преклапају и оба појма су веома широка и обухватају многе врсте формата у којима се информације чувају (укључујући и фотографије, видео снимке, ДВД-ове итд.) У пракси нема много разлике, али је корисно знати шта каже закон да бисте могли да формулишете захтев на начин који ће највероватније довести до одговора.

Закон у Србији говори о „приступу информацијама“, а информација (од јавног значаја) је дефинисана у члану 2. као „информација којом располаже орган јавне власти, настала у раду или у вези са радом органа јавне власти, садржана у одређеном документу“ која „се односи на све оно о чему јавност има оправдан интерес да зна“. Да би се нека информација сматрала информацијом од јавног значаја није битно да ли је извор информације орган јавне власти или неко друго лице, није битан носач информација (папир, трака, филм, електронски медији и сл.) на коме се налази документ који садржи информацију, датум настанка информације, начин сазнавања информације,

нити су битна друга слична својства информације.

Конвенција Савета Европе из 2009. о приступу званичним документима дефинише „званичне документе“ као „све информације забележене у било којем облику које су саставили органи власти или које су примили и које поседују органи власти“ (члан 1.2.б).

Уредба ЕУ 1049/2001 дефинише „документ“ као „сваки садржај без обзира на носач на којем је похрањен (написан на папиру или сачуван у електронском облику или као звучни, визуелни или аудиовизуелни запис) који се односи на питање у вези са политикама, активностима и одлукама које спадају у надлежност институције“, а то се примењује „на све документе које поседује нека институција, односно документе које је та институција саставила или примила и које поседује, у свим областима деловања Европске уније.“

Напомена: У захтевима упућеним Европској унији треба посебно да се напомену „документи“, како би се предупредило да захтев буде обрађен у складу са Кодексом доброг административног поступка који се односи на „право на информације“, али нема исте рокове ни могућности за подношење жалбе.

Напомена: Важно је да знате да ли се у закону ваше земље говори о приступу документима или приступу

информацијама, зато што то може да утиче на начин на који формулишете питање – више савета о овоме је дато у Одељку I.

6. Да ли је могућ приступ целој бази података?

Право на приступ информацијама се очигледно примењује на све документе и друге материјале сачуване у другим форматима, као што су аудио-визуелни материјали сачувани на тракама, ЦД-овима или ДВД-овима.

Поставља се питање приступа информацијама које се чувају у базама података. Ово питање је веома важно за новинаре који желе да добију детаљније информације, а не једноставан одговор на питање.

Органи власти углавном немају обавезу да праве нове документе или информације као одговор на захтеве. Уобичајени поступак је проналажење података из базе једноставном претрагом. На пример, дужност да се из базе сачини документ постоји на основу одлука повереника/повереништва за информације у Француској и Словенији. У Србији ово питање није изричито поменуто у Закону, али је у пракси Повереник налагао органима власти да доставе податке из базе на основу задатих параметара.

У неким земљама се сматра да је база података „документ“; у другим

земљама је документ ограничен на кохерентни низ информација који може да се извуче из базе података.

Иницијативе за приступ информацијама и отвореност података државне управе се сада залажу да буде дозвољен приступ целим базама података, а не само информацијама које садрже.

У међувремену, новинари би требало да буду свесни тога и да провере стање у земљи у којој планирају да траже целу базу података. У Србији нема посебних правила у вези са овим питањем. Начелно нема препреке да

се захтевом тражи, како појединачна информација одређене врсте, тако ни комплетна база тих информација.

Истовремено се нешто веома интересантно дешава са државним базама података што би требало да занима све новинаре: **„Револуција података отворене владе“** (Open Government Data Revolution) у којој државне институције откривају целе базе података јавности тако што их објављују на интернету на централним веб порталима. Више информација о овоме налази се у поглављу IV, о статистичком новинарству.

ТАБЕЛА В: Приступ информацијама или документима?

Приступ документима	Приступ информацијама	Обоје
Европска унија, Белгија, Грчка, Данска, Италија, Канада, Косово, Лихтенштајн, САД, Француска, Шведска, Швајцарска.	Аустрија, Азербејџан, Босна и Херцеговина, Бугарска, Велика Британија, Грузија, Естонија, Јерменија, Киргистан, Летонија, Мађарска, Молдавија, Немачка, Румунија, Србија, Словачка, Словенија, Таџикистан, Украјина, Узбекистан, Хрватска, Црна Гора, Чешка.	Албанија, Ирска, Исланд, Литванија, Македонија, Норвешка, Пољска, Португал, Русија, Турска, Финска, Холандија.

7. Да ли се ово право примењује на све државне органе?

У Европи је право на приступ информацијама чврсто утврђено као право које се примењује на све **органе управе**, на централном, регионалном и локалном нивоу. Постоје ретки изузеци – у Ирској је, на пример, изузета полиција.

Поред тога, како се право развијало кроз историју, оно се ширило све више на **законодавна и судска тела**. Скоро све земље дозвољавају приступ административним информацијама које поседују законодавна и судска тела и већина дозвољава приступ свим информацијама које поседују законодавна тела.

У многим земљама **приватна тела која врше јавне функције или послују са јавним средствима** такође имају обавезу да одговоре на захтеве за приступ информацијама.

На пример, у Македонији, земљи која је међу последњима усвојила закон о приступу информацијама (2006.), право на приступ обухвата власт на националном и локалном нивоу, законодавна тела и судске органе, као и физичка и правна лица која врше јавне функције и сва друга тела и институције које су одређене законом.

Међутим, постоје изузеци – на пример, парламент Норвешке или судски документи у неколико земаља – тако да је важно да то проверите пре планирања стратегије **подношења** захтева. У прилогу В је дат детаљан опис.

У Србији ниједна јавна институција није изузета из примене закона. Тако се захтев може упутити, поред власти на централном, покрајинском и локалном нивоу и јавним предузећима, агенцијама, установама (нпр. дом културе, школа), јавним службама (нпр. болница). И друга лица могу бити обвезници закона: нпр. удружење којем је поверено вршење јавних овлашћења, правно лице које је основао неки од претходно наведених врста органа (нпр. деоничарско друштво које оснује општина или јавно предузеће) или које неки од претходно наведених органа власти у претежном делу финансира (нпр. спортски савез).

Такође, у Србији није искључена из примене закона ниједна врста информација. Иако је врло вероватно да неке информације неће бити доступне на основу законом прописаних изузетака (нпр. дипломатска пошта, подаци о истрази која је у току, лични подаци запослених у министарству), и такве се информације могу тражити, а орган власти, с друге стране, може да се позове на законом прописане основе

у решењу којим образлаже због чега сматра да приступ треба ускратити.

САВЕТ! *Пратите новац: ако тело за које сте заинтересовани није обухваћено законом о приступу информацијама у вашој земљи, размислите да ли то тело треба да подноси извештај неком другом. На пример, неке приватне фирме које послују са јавним средствима морају да подносе извештаје министартсву које обезбеђује средства. Дакле, користите принцип праћења новца и тражите те извештаје.*

8. Да ли се ово право примењује на међународне организације?

Многе међународне организације поседују информације о одлукама које утичу на наше животе. То су Европска унија, Светска банка, Међуамеричка развојна банка, Афричка развојна банка, Развојна банка Азије, Европска банка за обнову и развој и Програм за развој Уједињених нација.

ЕУ је јасно дефинисала право приступа документима, али још увек се доста расправља о томе да ли се право на приступ информацијама примењује на међувладине организације зато што оне нити подлежу националном законодавству, нити закључују међународне уговоре о људским правима. Захваљујући раду

активистичких група, као што је

Глобална иницијатива за транспарентност (Global Transparency Initiative), многе кључне међувладине организације које су активне у области хуманитарне помоћи имају интерна правила која личе на националне законе о приступу информацијама. Она се зову „правила обелодањивања“ или „правила приступа информацијама“. Као пример наводимо нова Правила приступа информацијама Светске банке која су ступила на снагу 1. јула 2010.

9. Али, да ли могу да добијем приступ свим информацијама које поседују органи власти?

Не. Право на приступ информацијама **није апсолутно право**. Може да постоји мали број информација које поседују органи власти које би имале негативне последице ако би биле откривене, или барем ако би биле откривене у датом тренутку. Дакле, иако се право у принципу примењује на све информације, у ствари постоје **изузети**.

На пример, објављивање свих информација о актуелној криминалистичкој истрази би могло да угрози могућност хапшења осумњиченог. Након хапшења криминалца, информације могу да буду откривене без штетних последица.

ТАБЕЛА Д: Стандардни изузеци од права на информисање

Изузеци да би се заштитили државни интереси:

- заштита националне безбедности и одбрана државе
- заштита међународних односа
- заштита јавне безбедности или јавног реда
- заштита економске, монетарне и девизне политике државе

Заштита усмерена на обезбеђивање ефикасног рада власти:

- заштита унутрашњих поступака одлучивања унутар државних органа пре доношења одлука – ово је познато као изузетак „простор за размишљање“
- заштита криминалистичких истрага

Изузеци у циљу заштите приватних интереса и људских права:

- заштита приватности и других законских приватних интереса
- заштита трговинских и других економских интереса, као што је заштита пословних тајни или способности приватног предузећа да успешно наступа на тржишту
- заштита животне средине [као што су, нпр. локације угрожених врста]
- гарантовање једнакости страна у судском процесима или делотворно дељење правде

Ово је пример информација које се ускраћују да би се заштитило оно што је познато као „леgitимни интерес“. Да би оправдали ускраћивање информација органи власти морају да докажу да би било штетних последица за унапред одређени интерес прописан законом. Изузеци које закони допуштају су наведени у табели Г.

И у Србији Закон познаје ситуације у којима се приступ информацији може ограничити. То се може учинити само изузетно, ако је то неопходно у

демократском друштву ради заштите од озбиљне повреде претежнијег интереса заснованог на уставу или закону. Тако, орган власти неће тражиоцу омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја, ако би тиме:

- 1) угрозио живот, здравље, сигурност или које друго важно добро неког лица;
- 2) угрозио, омео или отежао спречавање или откривање кривичног дела, оптужење за кривично дело, вођење преткривичног поступка, вођење судског поступка, извршење

пресуде или спровођење казне, или који други правно уређени поступак, или фер поступање и правично суђење;

3) озбиљно угрозио одбрану земље, националну или јавну безбедност, или међународне односе;

4) битно умањило способност државе да управља економским процесима у земљи, или битно отежао остварење оправданих економских интереса;

5) учинио доступним информацију или документ за који је прописима или службеним актом заснованим на закону одређено да се чува као државна, службена, пословна или друга тајна, односно који је доступан само одређеном кругу лица, а због чијег би одавања могле наступити тешке правне или друге последице по интересе заштићене законом који претежу над интересом за приступ информацији.

Такође, орган власти неће тражиоцу омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја ако би тиме повредио право на приватност, право на углед или које друго право лица на које се тражена информација лично односи, осим:

1) ако је лице на то пристало;

2) ако се ради о личности, појави или догађају од интереса за јавност, а нарочито ако се ради о носиоцу државне и политичке функције и ако је информација важна с обзиром на функцију коју то лице врши;

3) ако се ради о лицу које је својим

понашањем, нарочито у вези са приватним животом, дало повода за тражење информације.

Ух! Сви ови разлози? Делује као дугачак списак и може да буде одбојан, али ако се примењује на прави начин само мали проценат свих информација које поседују органи власти се изузима од обелодањивања.

Чак и када документ садржи осетљиве информације, део документа или чак читав документ може да се објави зато што орган власти мора да размотри друга два кључна фактора који су детаљно описана у даљем тексту:

(i) Делимичан приступ или „дајте ми оно што није осетљиво!“

Чак и ако се примењује изузетак, то не значи да не можете да добијете никакве информације. У већини земаља органи власти су дужни да прекрију или на други начин уклоне осетљиве информације и да вам дају остатак документа. Ако је информација у електронском облику, осетљиве информације могу да се уклоне електронским путем, али у том случају орган власти треба да вам стави до знања да је „преуредио“ текст, да обележи уклоњени део и треба детаљно да образложи зашто је то било неопходно.

И у Србији важе оваква правила – ако документ садржи неке информације које се могу ускратити из оправданих

и на Закону заснованих разлога, орган власти ће бити у обавези да омогући приступ преосталом делу документа, а не сме да по аутоматизму и у потпуности ускрати приступ.

Право на делимичан приступ документима је део права на информације зато што је то право да знате све информације које нису осетљиве. Ово право штити Конвенција Савета Европе о приступу званичним документима и национално и међународно правосуђе.

За **новинаре**, чак и делимичан приступ информацијама може да буде користан из два разлога. Прво, можете да искористите информације које добијете, а да од онога што вам је орган власти ускратио направите вест. Друго, можете да искористите информације које сте добили за прављење додатног захтева за остале информације или можете да их искористите у жалби упућеној Поверенику за информације или суду (види Тачку 9. о жалбама).

(ii) Изузеци од изузетака: Када транспарентност побија тајност

Понекад информације могу да буду помало осетљиве, али је заиста важно да се објаве како би се видело како органи власти раде или како троше новац који су од нас прикупили кроз порезе.

На пример, информације о уговору између државног органа и извођача радова ће садржати информације о новцу који је плаћен за услуге те фирме. Ако је извођач понудио веома ниску цену за своје услуге, можда неће желети да се та информација објави зато што би то угрозило могућност да убудуће преговара о вишој цени са другим клијентима. Али с друге стране, јавност има право да зна како се троше јавни фондови.

Код оваквих примера државни службеници морају да примене такозвани „тест јавног интереса“. Морају да размотре изузетке и могућност неоткривања информација, а затим треба да размотре интерес јавности да зна ту информацију. Многи закони о приступу информацијама обухватају ову врсту теста. У другим случајевима ће повереник за информације или судови размотрити јавни интерес ако је поднесена жалба.

У режиму приступа информацијама који добро функционише биће много случајева када транспарентност има предност у односу на јавност.

И у Србији би овакав тест морао да се примени, на основу Закона. Интерес јавности да зна претпоставља, а орган власти може доказивати да постоји други, на Уставу или закону засновани интерес који претеже над њиме и да се тај интерес у демократском друштву

не може одбранити другачије осим ускраћивањем информације. Тако, на пример, није довољно само рећи да је неки документ означен као тајни на основу одлуке надлежног органа – потребно је преиспитати да ли и даље постоје разлози због којих је таква тајност својевремено одређена.

Напомена: Да ли може да буде проблема са ауторским правима ако поново користим или објављујем информације?

Ауторска права и правила о поновном коришћењу информација из државног сектора су важна питања којих новинари морају да буду свесни. Углавном ако државни орган објављује информације према закону о слободном приступу информацијама, медији могу поново да их користе за приче и радио и телевизијске програме и за објављивање на блогovima. Због значаја слободе изражавања, ово се у неким земљама сматра „поштеним коришћењем“ материјала и на њега се не примењују ауторска права ни лиценце за поновно коришћење. Проверите каква су правила у вашој земљи. Такође, ако планирате да користите велику количину информација као што је цела база података, можда ћете морати да проверите правила о поновном коришћењу у државном органу. Access Info Европе води кампању за шта мање ограничења у репродукцији јавних информација. У Србији не

постоје посебна правила о „поновној употреби“ информација које су добијене на основу захтева. Орган власти ће можда моћи да ускрати информацију или неке видове приступа позивањем на заштиту ауторских права, на пример, тако што ће омогућити увид у неко ауторско дело али не и умножавање. Међутим, будући да право на приступ информацијама припада свима под једнаким условима а не тражиоцу лично, нема препреке да се једном добијена информација подели са другима.

10. Жалбе против ћутања и одбијања

Аки нисте добили одговор на захтев („ћутање управе“) или ако државна институција одбија да вам пружи информације или ако одговор не одговара на ваше питање, можда ћете желети да поднесете жалбу. Правила за подношење жалби се разликују од земље до земље. У Прилогу Г се налази списак 45 земаља и територија у региону ОЕБС-а које имају правила за приступ информацијама и у њему су укратко приказани поступци за жалбу и дати су линкови који воде ка релевантним назорним органима. Саветујемо вам да проверите правила и рокове за подношење жалбе у вашој земљи пре него што поднесете захтев или чим то учините. Тако ћете знати када да очекујете одговор и бићете спремни да поднесете одговарајућу жалбу.

ТАБЕЛА Ф:
Механизми за подношење жалбе у подручју ОЕБС-а

Жалба суду	Повереник за информације или други посебан и независни орган	Омбудсман
<p>Аустрија, Азербајџан, Бугарска, Грузија, Канада, Летонија, Лихтенштајн, Молдавија, Пољска, Румунија, Русија, САД, Словачка, Таџикистан, Украјина, Узбекистан, Холандија, ЦрнаГора, Чешка.</p>	<p>Белгија, Велика Британија, Естонија, Исланд, Ирска, Италија, Македонија, Мађарска, Немачка, Португал, Србија, Словенија, Турска, Француска, Хрватска, Швајцарска.</p>	<p>Албанија, Босна и Херцеговина, Грчка, Данска, Јерменија, Косово, Киргистан, Литванија, Норвешка, Финска, Шведска.</p>

У Србији постоји „ћутање управе“ као институт у управном поступку, који повлачи са собом право на жалбу као да је захтев одбијен. Међутим, код права на приступ информацијама, „ћутање управе“ уопште није допуштено! Орган власти који не поступи по захтеву у законском року, било тако што ће му удовољити, било тако што ће га одбацити или одбити, чини прекршај за који је прописана новчана казна.

У свету постоје четири главна механизма за подношење жалбе:

» **интерни приговор или жалба органу управе:** Ово је приговор/

жалба који се подноси органу који је одбио да пружи информације или њему непосредно надређеном органу управе. Може да изгледа чудно да се жалите истом органу који вас је одбио, али то им даје до знања да озбиљно желите да браните своје право и често може да доведе до промене мишљења. У сваком случају, у многим земљама потребно је поднети овакав приговор или жалбу пре него што се обратите поверенику за информације, омбудсману или судовима. Међутим, понекад жалба може да се поднесе директно поверенику за информације или омбудсману. У табели Д су наведене ове опције.

У Србији се не мора подносити приговор или жалба органу који је ускрати информацију. Међутим, жалбу коју пошаљете Поверенику добиће и тај орган власти, јер му Повереник омогућава да се изјасни о жалби. У највећем броју случајева, органи власти не чекају да Повереник одлучи о жалби, већ дају информацију чим добију жалбу на изјашњење. Када захтев игнорише Народна скупштина, Влада, Председник Републике, Врховни касациони суд, Уставни суд или Републички јавни тужилац, нема права на жалбу, већ се може покренути управни спор. Да би Управни суд прихватио ову тужбу тражи се да још једном покушате да добијете информацију од органа, упућивањем тзв. „пожурнице“.

» **Жалба суду:** у многим земљама, посебно у оним које немају повереништво за информације или омбудсмана одговорног за надзор над законом о приступу информацијама, следећи корак је подношење жалбе судовима. Жалбе због ускраћивања приступа информацијама су углавном уређене управним правом, тако да се подносе регионалним или националним управним судовима и углавном није могуће жалити се потом неком вишем суду. У 11 земаља Савета Европе судске жалбе су једина опција. У Србији, као што је речено, постоји могућност покретања управног спора пред Управним судом, када информацију ускрати неки од наведених органа власти.

Управни спор се може покренути и у другој ситуацији – када тражилац информације није задовољан одлучивањем Повереника по жалби.

» **Повереништво/Повереник за информације:** Ово су специјализована тела чија је улога да штите право јавности да зна. Овај орган често ради заједно са органом за надзор над заштитом података. Тринест земаља Савета Европе има специјализовано надзорно тело. Нека издају обавезујуће одлуке, друга могу да дају само препоруке. У неким земљама може да се поднесе жалба/тужба судовима против одлука Повереника за информације. У Србији постоји Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, који, између осталог, одлучује по жалбама због ускраћивања права на приступ информацијама. Против одлука Повереника по жалби, незадовољни подносилац захтева (не и орган власти) може да покрене управни спор.

» **Заштитник грађана (омбудсман):** У многим земљама омбудсман има улогу да штити права грађана и резидената која су повређена поступањем органа управе. У 13 од ових земаља омбудсман такође има улогу да прима жалбе у вези са захтевима за приступ информацијама. Служба заштитника грађана често може само да даје

препоруке, мада је и то у многим земљама довољно да органи власти промене своје поступање. И на нивоу ЕУ омбудсман обрађује тужбе у вези са захтевима за приступ документима. У Србији такође постоји институција Заштитника грађана. Заштитнику се грађани могу обраћати и због лошег поступања управе, у шта свакако спада и ускраћивање информација од јавног значаја. Међутим, Заштитник грађана свакако није прва адреса на коју треба да се обратите ако вам је ово право ускраћено – треба искористити законску могућност улагања жалбе Поверенику и вођења управног спора.

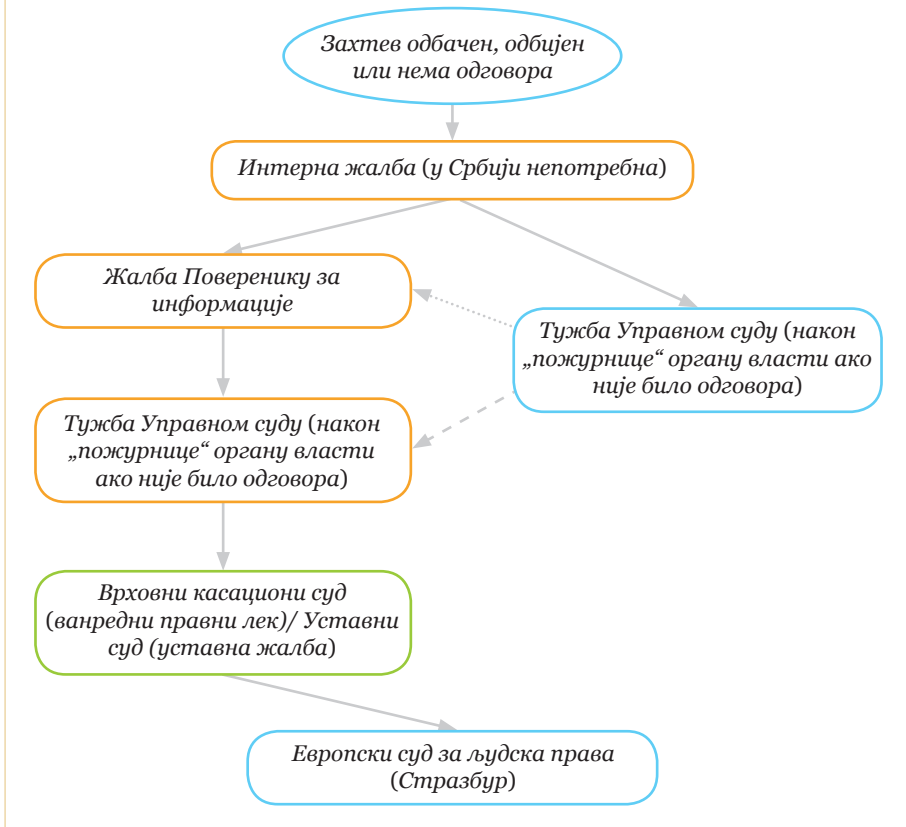
Подношење интерних приговора је углавном веома једноставно и бесплатно (постоје изузеци као што је Ирска, где кошта 75€, што може да обесхрабри коришћење права).

Међутим, понекад помаже да добијете савет од правника или специјализоване организације. Ако вам нешто није јасно, контактирајте **Legal Leaks тим** и покушаћемо да вас повежемо са неким у вашој земљи ко може да вам помогне.

Подношење жалби вишим судовима и Европском суду за људска права може да траје дуго (чак и годинама!) али га вреди размотрити из два разлога:

- » **добро дело:** јер постављање оваквих изазова у примени закона доприноси дугорочно развоју права на приступ информацијама;
- » **добра прича:** покретање жалбе је добра тема за новинарску причу и може да има непосредан политички утицај чак и ако још увек чекате одлуку суда!

Слика 3: Кораци заштите права у Србији

III. БЕЗБЕДНОСТ НОВИНАРСКИХ ПОДАТАКА

У овом одељку вам дајемо предлоге и савете о томе како да заштитите безбедност података до којих сте дошли. За детаљније упутство посетите Security in-a-Box водич који је припремио Тактички технолошки колектив (www.security.ngoinabox.org).

1. Процена ризика: како да извршим процену ризика за безбедност?

Потребна су ми једноставна решења која не захтевају пуно специјализованог знања. Желим готова решења јер немам много времена да размишљам о разним могућностима.

» Шта представља претњу?

Вероватно већ знате колики је степен претње и одакле долази. У зависности од природе вашег посла, претње могу да долазе од државних органа, криминалаца, страних власти или других.

» **Које информације су у опасности?** Поделите информације које имате на три категорије: поверљиве, личне и јавне. Сетите се свих информација које поседујете када ово радите, укључујући и евиденције које водите на папиру, компјутерске документе, имејлове, контакте, СМС поруке и друге податке, па чак и папириће са

именима и бројевима телефона. Категорија „поверљивих“ треба да обухвати информације које су најосетљивије и којима је заиста потребна заштита. Почните од њих.

» Како се информације чувају?

Различити системи чувања које користите носе са собом различите нивое ризика. Направите списак носача на којима се чувају ваше осетљиве или „поверљиве“ информације: хард дискови рачунара, имејл и веб сервери, УСБ меморије, спољашњи УСБ хард дискови, ЦД-ови и ДВД-ови, мобилни телефони, информације одштампане на папиру или написане белешке. Размислите и о физичким локацијама: да ли се информације чувају у канцеларији, код куће, у канти за смеће или „негде на интернету“?

» **Како се информације пренесе?** Размислите на који начин углавном комуницирате: писма, факс, фиксни телефони, мобилни телефони, имејл и поруке преко Скајпа. Разни начини комуницирања носе

различите ризике, а они су наведени даље у тексту.

Основна упутства за заштиту поверљивих информација:

- i) шифрујте** поверљиве информације (Више информација о шифровању у питањима 3 и 5)
- ii) заштитите:** физички спречите приступ досијеима и фасциклама (штампаним и другим физички приказаним информацијама)
- iii) уништите** непотребне информације (сечење у машини за уништавање папира, уништавање података). Запамтите да уколико једноставно обришете електронски документ нисте у потпуности избрисали информацију. Она је можда остала похрањена на уређају и до ње се још увек може доћи. Да бисте потпуно уколонили податке, морате да користите посебне алате као што је CCleaner (линк можете да нађете у приручнику Security in-a-Box).

2. Плашим се да ће ми украсти лаптоп

Стварно не смем да изгубим податке о истраживању, тако да бих више волео да их чувам на интернету. Да ли је то безбедно? Где могу безбедно да чувам податке?

1. опција: поставите ваше осетљиве податке на интернет или „у облаку“. Пример оваквог сервиса је Dropbox, који нуди бесплатно чување до 2GB података, а за око 8 € месечно

добијате 50GB. Неке фирме гарантују да ће подаци бити чувани на неколико рачунара и/или шифровани, али од вас зависи хоћете ли веровати или не да фирма неће ваше податке дати неком другом.

2. опција: користите TrueCrypt, који вам омогућава да чувате документе у „трезору“, сакривене негде у систему вашег рачунара. Како се то ради можете да видите у приручнику Security in-a-Box-a.

3. Који је најбезбеднији облик телефонске комуникације?

Морам да позovem извор телефоном, али сам забринут да ће неко тајно слушати разговор. Шта да радим?

Користите Скајп: коришћење Скајпа је углавном безбедније, па разговарајте преко Скајпа кад год је могуће.

» **Да ли је тачно да је Скајп безбедан и да се подаци о саобраћају не задржавају?**

Гласовни и текстуални разговори које обављате на Скајпу се шифрују. Преглед позива и порука које сте разменили чува се на вашем рачунару и рачунару особе са којом сте причали. Скајп нема отворени код па се не зна поуздано да ли се ови разговори чувају на још неком месту.

» **За веома осетљиве комуникације** користите Скајп налог са надимком који служи само за комуникацију са том особом. Не

уплаћујте новац за разговоре на тај рачун, како се он не би могао повезати са вашим банковним подацима или подацима о кредитним картицама. Проверите да ли је ваш рачунар чист од вируса и програма који преузимају контролу над рачунаром без ваше воље. Увек проверите идентитет особе са којом комуницирате. Пазите шта причате јер се разговор може снимати на разне начине (физички, преко микрофона или слушалица или тајног микрофона који је постављен у вашој соби или соби вашег саговорника). Осмислите шифре за комуникацију са том особом.

Напомена: Позиви на фиксне или мобилне телефоне са Скајпа спадају у домен телефонских мрежа, што се обично НЕ сматра безбедним.

Такође треба да знате да је у неким земљама Скајп мање безбедан. Ово је случај на пример у Кини за кориснике ТОМ-Скајпа, који је дистрибутер ове мреже за Кину.

4. Коришћење мобилних телефона

Колико је ризично користити мобилни телефон?

» **Боље је претпоставити да стандардна комуникација телефоном НИЈЕ безбедна.** Вашим разговорима и СМС порукама у било којем тренутку могу приступити телефонски оператери и трећа лица. Праћењем телефона

могуће је утврдити где се налазите и преко њега је могуће да вас неко шпијунира. Прочитајте поглавље 9. приручника Security in-a-Box, где ћете наћи више информација о томе како да на безбедан начин користите мобилни телефон.

» **Учините да се ваш телефон теже користи ако га изгубите или ако буде украден:** Активирајте приступну шифру или закључавање PIN-ом на вашем мобилном телефону да не би могао једноставно да се користи ако буде украден. Не чувајте на мобилном осетљиве податке. Ако то баш морате да учините, шифрујте их тако да буду само вама разумљиви. Редовно бришите непотребне и/или осетљиве информације из телефона.

» **Наменски телефони за појединачне изворе информација:** када радите са појединцима и организацијама који вам преносе осетљиве информације, требало би да размислите о набавци посебног телефона и СИМ картице за ту сврху, а можда и привременог анонимног броја телефона који користите само за контакт са одређеним извором.

» **Мобилне телефоне је могуће прислушкивати** чак и када су искључени. То можда нисте знали, али телефон се може припремити за праћење у свега неколико секунди. Пазите где се налазите и ко је у вашој околини када вадите и користите свој мобилни телефон и немојте да то чините у ризичним ситуацијама и на ризичним местима.

» **Искључите Bluetooth везу на телефону.** На тај начин ћете спречити да сигнали буду послати на ваш телефон или са њега. Уколико је потребно, контактирајте оператера како бисте добили упутство за искључивање. Прочитајте више на: Како спречити прислушкивање телефона (How to Stop Phone Tapping) | eHow.com.

» **Користите софтвер за енкрипцију гласа на телефону.** На неким, али не на свим мобилним телефонима постоје услуге, које се посебно плаћају. Софтвер за енкрипцију ће морати да буде инсталиран на телефоне оба саговорника да би комуникација била сигурна. Један од софтвера ове врсте можете наћи на www.cellcrypt.com. Тренутно се развија софтвер за шифровање преноса за Андроид телефоне; и у овом случају ће обе стране у разговору морати да имају такав софтвер.

САВЕТ! *Пажљиво размислите пре него што употребите мобилни телефон за слање осетљивих информација; уколико је могуће користите безбеднију опцију.*

5. Безбедност коришћења имејл налога

Желим да комуницирам са поверљивим извором - да ли да користим уобичајени имејл или да нешто променим?

Увек је добро да користите другачије канале комуникације када преносите осетљиве информације. У овом случају се препоручује да ни ви, ни друга особа, не користите уобичајене имејл адресе – акција нема сврхе ако је само једна страна учинила комуникацију безбедном!

Направите имејл адресе које није могуће пратити тако што ћете се регистровати под другим именом и адресом, односно псеудонимом. Употребите алате за избегавања утврђивања идентитета или локације при изради и приступу имејл адреси. За више информација о томе како остати анониман и заобићи цензуру на интернету прочитајте поглавље 8. приручника Security in-a-Vox. Уколико је могуће шифрујте садржај порука. И ви и ваш извор би требало да користите шифровање. Једно решење је да користите VaultletSuite, безбедан и шифровани имејл сервис. Упутства за инсталацију и употребу налазе се у приручнику Security in-a-Vox.

6. Памћење лозинки

Имам превише налога за које ми требају приступне шифре. Често користим исте лозинке, ради лакшег памћења, а и нису нарочито сложене. Да ли постоји добро решење за овај проблем?

» **Немојте да записујете лозинке** тако да неко може лако да приступи свим вашим налозима ако нађе белешку!

Увек је добро да имате дуже и сложеније лозинке и да истовремено имате различите лозинке за сваки сервис/налог на интернету. Више о стварању и одржавању сигурних лозинки прочитајте у поглављу 3. приручника Security in-a-Box.

» **Користите програм за управљање лозинкама:** Када користите такав програм треба да запамтите само једну (1) безбедну приступну шифру. Главна приступна шифра затим откључава ваш софтвер за управљање, тако да ће вам бити доступне друге лозинке. У 3. поглављу приручника Security in-a-Box потражите упутства за коришћење софтвера KeePass за управљање лозинкама.

7. Како да заштитим безбедност обичног имејл налога?

Имејл је и даље главно средство за комуникацију на интернету које се широко користи у личне и пословне сврхе. Морате да осигурате безбедност у свакој фази путовања имејла.

Замислите га као пакет који шаљете: Да ли је садржај ломљив? Да ли је добро упакован? Да ли га шаљете преко поузданог предузећа? Да ли има опасности на путу? Да ли ће неко на одредишту дочекати пакет? Безбедност у свакој фази је од суштинског значаја на сваком кораку:

» **Безбедност садржаја:** На крају, ви покушавате да заштитите садржај од откривања. Можете да шифрујете

имејл и да га пошаљете примаоцу. Многе имејл апликације могу да буду конфигуриране да шифрују садржај поруке, а за то ћете ви (као и ваши партнери у комуникацији) морати да предузмете додатне мере. Прочитајте више о томе у поглављу 7. приручника Security in-a-Box.

САВЕТ! *Добро размислите пре него што нешто запишете и пошаљете:* да ли порука може да буде формулисана тако да ваш извор и ваша прича буду мање угрожени ако порука доспе у погрешне руке?

» **Безбедност интерфејса:** Уместо програма Outlook, користите клијентску апликацију електронске поште као што су Thunderbird или VaultletSoft, које пружају већу заштиту. Ако приступате имејлу преко интернета, користите претраживач као што је Firefox, пошто му је безбедност мање угрожена и може да се повећа додатним мерама заштите. Види Security-in-a-Box за више информација.

» **Безбедност имејл провајдера:** Ваше информације (имејлови, прилози итд.) се налазе на серверима вашег имејл провајдера. На њихов начин рада вероватно немате начина да утичете. Ако вам је безбедност података важна, треба да разумете како се давалац услуга опходи према вашим информацијама и да прочитате политику приватности и друге уговоре пре него што притиснете дугме „Пристајем“. Ако

ваша организација има сопствени сервер ваш ИТ сектор ће можда моћи да вам постави главни имејл налог и додатне налоге. Рећи ће вам колико су ови имејлови безбедни када им се приступа из канцеларије и изван канцеларије. За осетљивије имејлове и комуникације размотрите коришћење бесплатних имејл сервиса који експлицитно наводе да ће бити безбедни и да неће користити/откривати ваше информације.

Користите посебне налоге за комуникацију са једним извором.

» **Безбедност преноса:** Проверите да ли се ваше поруке преносе преко Transport Layer Security („TLS“) или његовог претходника („SSL“), протокола за комуникације са повећаном безбедношћу. Проверите да ли ваш имејл провајдер нуди ову опцију. Када користите имејл у претраживачу, проверите адресу у претраживачу: ако адреса почиње са „http“, пренос НИЈЕ безбедан; ако почиње са „https“, онда је безбедан. Тренутно Gmail пружа https или безбедан пренос свих кореспонденција преко имејла на своје сервере и са њих.

САВЕТ! Избегавајте да кориснички налог делите са другима – тако је немогуће водити рачуна о безбедности.

САВЕТ! Пратите адресу у претраживачу како бисте били сигурни да вас нису преусмерили на неку другу страницу.

Напомена: Комуникација је двосмерни процес. Проверите да ли особа са којом комуницирате такође користи безбедан сервис. Ваши имејлови нису безбедни ако само једна страна користи безбедан сервис. Ваша безбедност је слаба колико и њена најслабија карика.

8. Како да чувам податке и да правим резервне копије?

Како да обезбедим да се моји подаци чувају тако да никада не морам да бринем да ли ћу их изгубити и да ли неко други може да им приступи?

» **Добра физичка безбедност:** Заштита рачунара не сме се односити само на податке који се налазе у њему. Треба пазити и на физичку безбедност. То значи да морате да уведете правила о приступу рачунарима у вашој канцеларији и обезбедите да само овлашћена лица могу да уђу у канцеларију. Корисно је да сместите рачунаре на безбеднија места унутар канцеларије. Ако се налазе у области у коју само запослени имају приступ, мање су шансе за нежељени приступ и коришћење. Ова заштита није потпуна. Одлучни противник ће можда моћи да се пробије кроз те мере заштите.

» **Резервне копије:** Поред физичке безбедности података морате да имате и резервне копије. Добро је да имате и резервне копије на другој локацији, што помаже у случајевима када су рачунари оштећени или

не може да им се приступи. Ако шифрујете податке, можете да имате и онлајн резервне копије на другој локацији. Међутим, будите свесни да се до ових података може доћи чак и када су шифровани.

» **Избегавајте копирање**

података: Још једна претња за ваше податке/информације је крађа које нисте ни свесни зато што информације у дигиталном облику могу да се копирају или преносе било где, а да и даље остану у вашем рачунару. Поред тога може се десити и покушај неовлашћеног приступа вашим подацима, на пример ако хакери упадну у рачунар и промене неке важне статистичке податке. Једно од решења за крађу података и неовлашћен приступ подацима може да буде шифровање (види претходна питања).

» **Одржавање:** Један од главних узрока губљења података је и даље случајно губљење због квара на хард диску или вируса у рачунару. Морате редовно да одржавате рачунар. То подразумева редовно ажурирање антивирусних програма, оперативног система и апликација. Нека ИТ стручњак у кога имате поверења провери да ли рачунар исправно ради. Имајте на уму да многе небезбедне ствари могу доћи преко интернета, користећи се слабостима у оперативном систему и програма које користите.

9. Шта саветујете за онлајн алате?

Направио сам Google mapу—колико је то приватно? Како могу боље да је заштитим?

Према упутствима које објављује Google, можете да изаберете да ли хоћете да направите приватну или јавну Google mapу. Степен до којег ова тврдња може да се испита или шта значи приватно у овом случају није јасно. Уопштено, пре коришћења онлајн алата треба да размотрите следећа питања:

Власништво над подацима:

Коришћење онлајн алата открива ваше информације власнику сајта на којем са налази алат. У свим случајевима, степен откривености ваших података је тачно наведен у уговорима о лиценци са крајњим корисницима ових алата (EULA, End-UserLicenceAgreement). Морате да прочитате и схватите у којој мери се одричете власништва над подацима када користите ове алате.

Повезивање података: У многим случајевима ови алати су повезани са онлајн профилем (као што је Google, Gmail или Фејсбук налог). Коришћење таквих алата затим повезује податке које постављате/делите на овим алатима са вашим онлајн идентитетима. У неким случајевима то може да буде неприкладно, инкриминишуће или опасно.

Пренос података: Такође је важно да одредите како ће се подаци преносити приликом коришћења и дељења ових алата, посебно ако су информације које се чувају поверљиве (више о безбедности преношења података у питању 7.).

10. Како да поставим границу између професионалног и приватног живота?

Ја сам новинар који пуно путује и остајем пријатељ са људима које упознам. Неки од њих су ми такође и извори информација. Да ли је безбедно да комуницирам са њима преко Фејсбука и сличних сајтова за друштвено умрежавање?

» Информације које постављате или шаљете преко Фејсбука или Твитера сматрајте јавним.

Можете да подесите високи степен приватности на Фејсбуку, али имајте на уму да сте те информације ипак са неким поделили. Суд би могао да наложи да ове информације буду предате. Зато морате добро да пазите шта постављате и да претпоставите да томе може да се приступи. Ако би неко био озбиљно угрожен због саме информације о томе са које IP адресе су послате поруке, поседује „Твитер“ и судским путем би се могло доћи до тих информација.

» Да ли је могуће направити „приватни“ блог? Могу ли да

направим веб страну, блог или други онлајн простор на који могу да ставим информације које ме лично интересују, али које су потпуно приватне и/или коме ће моћи да приступи само неколико људи који имају лозинку?

Могуће је поставити сопствени сервер на којем ћете контролисати приватност информација. Али, за то су потребне вештине, ресурси и управљање. Можете се користити онлајн услугама које нуде поставке приватности (Google, WordPress). Имајте на уму да када се користите неким сервисом дајете приступ својим информацијама власницима тога сервиса.

11. Снимљено на камери

Да ли треба да бринем ако ме сниме надзорне камере на јавним местима? Задирање у приватност и злоупотреба снимака су основне бриге у вези са коришћењем и применом надзорних камера. Ако се састајете са тајним извором, урадите то на месту на којем је мања вероватноћа да су такве камере постављене. Сада су подземне гараже најгора места за састанак са „дубоким грлом“ зато што су пуне камера!

12. Пуно путујем, да ли треба да мењам понашање у зависности од тога где сам?

У којим регионима света, или на каквим местима треба највише да пазим на безбедност података?

Увек је добро да **се унапред информишете** о местима која ћете посетити и да прилагодите понашање у складу с тим. Не само због ваше безбедности, већ и због безбедности људи који вам у тим земљама помажу и са којима разговарате. Претње могу да дођу због политичких мотива или зато што истражујете злочине – или из оба разлога. Неке мере опреза увек можете да предузмете, без обзира где путујете:

» **Пре путовања направите резервне копије свих података и информација.** Чувајте информације на безбедном месту код куће и на интернету ако ће вам бити потребне на путу.

» **Ако имате осетљиве податке, озбиљно размислите о томе да их оставите или шифрујте** оно што носите са собом. Носите само оно што је апсолутно неопходно.

» **Будите посебно пажљиви када идете на интернет на јавним местима.** Чак и када сте повезани на Wi-Fi мрежу за коју је потребна приступна шифра (на пример у хотелу у којем сте одсели), не заборавите да неко у суседној згради може да има приступну шифру и да је упао у мрежу – то могу да ураде да би добили осетљиве податке или само да би имали приступ вашем банковном рачуну када се повежете на интернет да платите нешто. Покушајте да све банкарске трансакције и све радње које су заштићене приступном шифром завршите код куће.

» **Физички обезбедите лаптоп рачунаре и мобилне телефоне када путујете или када сте у иностранству.** Чак и у доба интернета већина података се и даље губи због крађе рачунара. Ако присуствујете конференцији, размислите о томе да набавите заштитну браву као што је „Kensington lock“ ако ћете да остављате рачунар на столу за време паузе за кафу.

» **Будите посебно опрезни приликом комуникације с изворима** и предузмите све мере из претходних одељака када их контактирате. Такође сакријте идентитет људи са којима сте разговарали – у рачунару и у свесци – посебно ако сте им обећали да ће њихова имена остати скривена.

САВЕТ! *Пре поласка на пут погледајте следеће линкове на којима можете да сазнаете стање у вези са приступом интернету у појединим земљама и ограничењима у вези са информацијама:*

<http://advocacy.globalvoicesonline.org/projects/maps/>

<http://opennet.net/accessdenied/>

<http://www.access-controlled.net/>

IV. СТАТИСТИЧКО НОВИНАРСТВО И ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЈУ

1. Шта је статистичко новинарство (data journalism)?

Савремене информационе и комуникацијске технологије помажу новинарима да дођу до све веће количине информација. Рачунари олакшавају претраживање и прегледање тих информација у потрази за новим траговима и доказима који дају додатне аргументе за вашу причу.

Статистичко новинарство подразумева обраду великог броја података, било бројчаних или друге врсте, у потрази за новинарском причом или како би се пронашле информације које ће подржати неку причу.

Статистичко новинарство укључује анализу података путем компјутерских апликација, почев од Ексела до напредних алата за обраду података.

Ови компјутерски програми олакшавају иновативност са подацима: комбиновање, упоређивање, сортирање, брзе

анализе великог броја података, израду сажетака и визуализација који вам омогућавају да се ствари сагледају из других углова и уоче обрасци који би иначе остали непримећени. Статистичко новинарство у много чему је у ствари традиционално новинарство уз употребу нових алата. Развој, од коришћења оловке и папира, затим телефона и на крају компјутера заправо не мења основе новинарске професије, али захтева од новинара да савладају нове алате.

Исто тако не постоји никаква суштинска разлика између статистичког новинарства и компјутерски потпомогнутог новинарства: један се израз фокусира на алат – компјутер – а други на материјал – податке.

Статистичко новинарство захтева три вештине:

- » способност прикупљања података;
- » способност организације података;
- » способност анализирања података.

У овом поглављу посматрамо какви су све подаци доступни новинарима, који су њихови могући извори и где се може наћи додатна помоћ и едукација из вештина потребних за организовање и анализу података.

2. Како могу доћи до података?

У зависности од врсте приче на којој радите, постоје разни извори података и информација.

» **Јавне базе података:** органи власти сада на интернету објављују читаве базе података, укључујући статистичке податке, евиденције јавне потрошње и друге информације о услугама које пружају, као и информације настале у обављању дужности. Ти се подаци све чешће објављују на јавним порталима (поглавље IV електронске верзије приручника Legal Leaks садржи више информација).

» **Информације од јавног значаја које нису у облику базе података:** Велика количина информација објављених на страницама државних органа или до којих се може доћи путем захтева нису у облику база података, али их ви можете пребацити у такав формат. На пример, претпоставите да сте од свих министарстава затражили подробније информације о интересним организацијама (организације предузетника, друштва за лобирање и невладине организације) са којима

су дошли у контакт у протеклих годину дана. Сви се ти подаци налазе у документима које сте примили од сваког министарства. Како бисте могли да их анализирате, можете их унети у програм за рачунање и у колоне унети назив министарства, организације, представнике присутне на састанку, датуме састанака и остале информације којима располажете. Када све то унесете, добили сте скуп података на коме можете започети рад.

» **Подаци из приватних извора:** Постоји више приватних извора информација до којих можете доћи преко својих контаката или захваљујући томе што су информације објављене. Невладине организације често раде своја истраживања и подаци које притом прикупе могу бити вредан извор за квалитетну причу. Компаније данас не могу функционисати без великих база података. Можда ће нека компанија бити вољна да подели са вама своје податке ако разумеју важност приче на којој радите и можда ће наћи сопствени интерес у томе да повећају транспарентност неке ситуације. Исто тако, стручњаци за неку област често прикупљају велике количине података које можда неће искористити у стручним радовима, али вам могу бити од помоћи за вашу причу и допунити податке које сте добили из јавно доступних извора, било да их потврђују или им противрече.

» **Подаци до којих сте сами дошли:** Можда имате приступ подацима органа власти. На пример, сами сте прикупили податке о нечему, почев од локација канти за смеће у своме граду до информација из медија о броју службених путовања у иностранство на којима су били министри. Те податке можете организовати у програму за рачунање и комбиновати их са другим информацијама које сте добили из јавних или приватних извора.

САВЕТ! Прочитите податке које објављују органи власти како бисте видели шта је доступно:

Ако је ваша влада недавно успоставила отворени електронски портал информација, препоручујемо да издвојите време и прочитате какве су све информације тамо доступне. Размишљајте креативно и можда ћете наићи на причу тамо где је не очекујете, захваљујући објављеним подацима, или ћете открити да се објављују застарели подаци, што вам може дати тему за сасвим другачију причу.

3. Имам ли право на податке од јавног значаја?

Да! Требало би да имате право приступа детаљним информацијама које користе органи власти у вези са јавним интересом и доношењем одлука. Међутим, многи закони написани су пре „револуције отворености података“ и не

прописују изричито право приступа свим подацима.

Као што смо већ напоменули у поглављу II, тачки 5. овог Водича, неки закони говоре о праву на приступ информацијама, а неки о праву на приступ документима. Поставља се затим питање да ли дефиниција информација или докумената укључује базе података па је стога важно проучити дефиницију у законима земље у којој намеравае да поднесете захтев. Ту вам могу помоћи информације из прилога Ђ, који садржи преглед земаља у којима имате право на информације у електронском облику и приступ електронским базама података.

Са јачањем покрета за доступност података државних органа све се више говори и о „праву на податке“, што се понекад представља као различито од права на приступ информацијама.

Legal Leaks тим организација Access Info Европе и n-ost не верују да је „право на податке“ нужно јер би све информације којима располажу органи власти требало ионако да буду доступне према праву на приступ информацијама. Међутим, постоје позитивни елементи у овој новој дефиницији тога права јер се наглашава следеће:

» Детаљне информације морају бити доступне у „разврстаном“ или „детаљном“ облику – што се понекад

назива „сировим подацима“, пре него их јавни службеници или статистичари „дотерају“;

» Читави скупови и базе података морају бити доступни у формату отвореног кода, тако да рачунар може да прочита податке и репродукује их.

САВЕТ! Потражите сличне

примере: Потражите да ли су неке базе података већ објављене у вашој земљи на основу Закона о приступу информацијама.

Искористите тај пример како бисте заговарали објављивање других база. Невладина организација за приступ информацијама у вашој земљи, повереник за информације, омбудсман или друга слична институција би вам ту могли бити од помоћи.

САВЕТ! Ако већ имате причу, сазнајте унапред коју врсту података тражите:

Исто као и у добром захтеву, треба бити јасан и прецизан када захтевате приступ бази података. Већина закона о приступу информацијама не захтева да наведете тачан назив документа који тражите, али је свакако добро знати да ли нека база података уопште постоји ако намерава да затражите приступ.

То можете сазнати слањем захтева за приступ информацијама каквим базама података располаже одређени орган, или их пак назвати

и упитати пре слања захтева.

Исто тако можете замолити неког стручњака или невладину организацију за информацију о томе какве базе података постоје. У Србији је законска обавеза органа власти да у свом Информатору о раду, који треба да објаве на веб-сајту и месечно ажурирају, прикажу које врсте информација поседују.

4. Шта је с накнадама за приступ базама података?

Упркос покрету за доступност података органа власти који јача широм света, многи органи власти зарађују на објављивању својих података.

У Европи је постојала традиција продавања читавих база података једној компанији која би те податке затим објављивала (нпр. законе и судску праксу) или би јавно или полуприватизовано тело паковало и продавало информације (као што су статистички подаци који се продају у облику књига или геопросторни подаци на основу којих се израђују карте, које продаје државни картографски завод).

Као покушај укидања тих монопола, ЕУ је усвојила Директиву о поновном коришћењу информација из јавног сектора. Ова Директива је помогла, али и створила нове проблеме. У неким случајевима органи власти су почели да размишљају

о својим базама података као о роби која се може продавати по цени која је понекад достигала по неколико десетина хиљада евра, што значи да их просечан новинар или мала медијска кућа не може приуштити. Овај се проблем додатно закомпликовао у неким земљама где се информације од јавног значаја сматрају интелектуалном својином државних органа, те их тако штите као ауторско дело и право на интелектуално власништво.

Access Info Европе и n-ost тврде да се јавне базе података не смеју наплаћивати, поготово кад се користе зарад остваривања неког јавног интереса, као што су новинарске приче које се заснивају на тим информацијама.

САВЕТ! Инсистирајте на свом праву на бесплатну информацију од јавног значаја.

Употребите своје право на приступ информацијама како бисте добили приступ бази података и супротставите се органу власти ако покуша да вам наплати велику накнаду за приступ информацијама. Ако још увек имате проблема, јавите се Legal Leaks мрежи за помоћ, где вас можемо саветовати о подношењу жалбе ради приступа тим информацијама.

5. У којем облику су ми потребни подаци?

Како бисте могли да анализирате податке, потребно је да су у облику и формату који допушта да из њега вадите податке, комбинујете их са другим групама података и користите алате за визуализацију.

Није довољно да подаци буду представљени у дигиталном формату, ако је то нпр. закључани ПДФ формат. Формат мора бити отворен тако да га можете репродуковати онако како вама одговара.

Будући да је данас већина информација створена и чува се у дигиталном облику, препоручујемо да при тражењу информација затражите да вам буде предата у облику у којем је изворно похрањена. Иако већина органа власти шаље информације у „закључаним“ форматима као што је ПДФ, јер верују да оне тако изгледају „комплетне“ и „формалне“, то отежава и успорава рад, и повећава ризик од грешака или уништавања података при конверзији у неки други формат. Све су то добри разлози да се инсистира на праву на податак у његовом изворном облику.

Још један проблем на који бисте могли наићи је да вам орган власти каже да се податак налази у бази коју је изградила приватна фирма и да је база заштићена ауторским правом тако да се из тог разлога не може

давати другима, или да вас условљава куповином скупе софтверске лиценце. У том случају имате неколико могућности:

- » Покушајте са инсистирањем да орган власти пренесе податке у формат који може прочитати софтвер отвореног кода;
- » Напишите причу о томе да су подаци који би требало да буду доступни јавности закључани у формату који подлеже посебним условима, уместо да буду свима доступни и расположиви;
- » Контактирајте невладину организацију или активисте за доступност података и замолите њихову помоћ у настојању да добијете приступ тој бази података;
- » Обратите се Поверенику за информације или суду – Legal Leaks Help Desk вас може посаветовати ако се на то одлучите.

6. Које су ми вештине потребне?

Новинарима су увек биле потребне аналитичке вештине и способност организовања, обраде и процене информација. Статистичко новинарство ту ништа не мења. Уз претходно наведено од велике помоћи је и познавање и коришћење основних компјутерских програма. Тако ћете радити много брже него пре, када сте прегледали хрпе папира и правили белешке зарад проналажења везе између разних података и уочавања трендова или образаца.

Постоји миг да статистичко новинарство захтева добре математичке вештине, али они којима математика никад није ишла од руке ипак немају разлога за бригу: захваљујући програмима за рачунање и осталим компјутерским алатима не морате више знати да сабирате и делите у глави. Ипак, потребне су вам аналитичке вештине како бисте видели да два и два нису увек четири и ако наиђете на такву ситуацију – имате причу! Међутим, постоји неколико ствари које можете учинити како бисте побољшали своје вештине и знали да користите главне алате за статистичко новинарство:

- » Добро познавање програма за рачунање као шта су Excel, Open Calc и сличних нужно је за обраду података. За чишћење неуредних база података препоручујемо Google Refine.
- » Такође се исплати научити релевантну терминологију из подручја статистике и рачунарства како бисте се боље снашли у тим подручјима.
- » Препоручујемо да одаберете алат за визуализацију података који вам се свиђа и са којим вам је удобно да радите. Међународна мрежа новинара препоручује три таква алата за почетнике: ManyEyes, Vuvox i Dipity.
- » Сличност „скидања“ података са јавне интернет странице (прочитајте више о преузимању даље у тексту) такође је важна. Притом је важно да радите са особом добрих техничких вештина или да такве вештине сами

стекнете. Постоје добре интернет странице за ту намену, као што је ScraperWiki.com, где можете ступити у контакт с програмерима и стручњацима који се баве визуализацијом података.

Електронска верзија приручника Legal Leaks нуди више информација и линкова на корисне странице и главне ресурсе за статистичко новинарство.

7. Да ли је преузимање информација са интернет страница државних органа законито?

Како органи власти све више информација објављују на својим интернет страницама, новинарима је лакше да преузму читаве групе података или да „скину“ информације са странице део по део.

Скидање се односи на прикушљање података с интернет странице уз помоћ компјутера или посебног програма у случају кад ти подаци нису посебно припремљени за преузимање. На пример, страница вам допушта да претражујете регистар неког друштва страницу по страницу, али не можете преузети читаву базу података. Или, можете да прегледате базу података суда која је у ПДФ формату, преузмете документе један по један, пренесете их у неки други формат (нпр. Open Office) и тако од њих начините један документ или базу података.

Новинари све чешће на овај начин долазе до потребних података.

Поставља се питање да ли је то допуштено законом.

То углавном зависи од две ствари: какви су закони ваше земље и какви су услови употребе интернет странице са које скидате податке.

Понекад национални Закон о приступу информацијама изричито наводи да све информације од јавног значаја у начелу морају бити доступне јавности. То значи да ако су објављене, могу даље да се користе без ограничења. То би требало да важи чак и у земљама које немају Закон о приступу информацијама.

Међутим, постоје изузеци. У неким земљама су документи јавних институција заштићени ауторским правом тако да их не можете користити без допуштења, чак ни када су већ објављени. Проверите да ли услови коришћења интернет странице помињу ограничења у смислу интелектуалне својине: најчешће је једини услов који се поставља да наведете извор информација.

У вези са тим постоји и проблем јавних институција које продају податке. То се често односи на регистре организација: неке евиденције можете прегледати бесплатно, али ако желите приступ

читавој бази, тражи се да нешто платите.

На неким интернет страницама прави се разлика између комерцијалне употребе информација и употребе у друге сврхе, при чему је некомерцијална употреба бесплатна. Новинарство је ту у сивој зони јер је већина медијских кућа у основи комерцијална.

Access Info Европе и n-ost верују да се то коси са начелом слободе изражавања, поготово кад се ради о новинару који уз помоћ тих информација извештава о стварима које су тема о којој се води или би требало да се води расправа у јавности.

Постоји реална могућност да ћете, ако скинете податке и употребите их, накнадно добити захтев за плаћање накнаде или чак судску тужбу против вас лично или против ваше медијске куће. Из тих разлога препоручујемо да пажљиво проверите објављене услове коришћења и разговарате с адвокатом пре него што те информације употребите.

Ако имате проблема с правом на репродукцију информација, обратите се **Legal Leaks Help Desk** know (helpdesk@legalleaks.info). Помоћи ћемо вам правним саветом и покушати да пронађемо адвоката у вашој земљи ако то буде потребно.

ПРИЛОГ А: Усвајање закона о приступу информацијама 1766-2011.

Година	Земље или територије*	Број усвојених закона	
		закона	Укупно
1766-1950.	Шведска	1	1
1951-1960.	Финска	1	2
1961-1970.	Сједињене Америчке Државе	1	3
1971-1980.	Данска, Норвешка, Француска, Холандија	4	7
1981-1990.	Аустралија, Нови Зеланд, Канада, Колумбија, Грчка, Аустрија, Италија	7	14
1991-2000.	Мађарска, Украјина, Белгија, Белизе, Исланд, Јужна Кореја, Ирска, Тајланд, Израел, Летонија, Албанија, Португалија, Чешка, Грузија, Јапан, Лихтенштајн, Тринидад и Тобаго, Бугарска, Естонија, Литванија, Молдавија, Словачка, Јужноафричка Република, Велика Британија	24	38

Косово је једина законодавна територија са овог списка која није чланица УН-а и ОЕБС-а; као државу Косово је признало 89 чланица УН-а, укључујући и 22 од 27 држава чланица ЕУ и САД, док је остале третирају као део Републике Србије (званичан назив: Косово и Метохија) под посебним правним режимом у складу са резолуцијом 1244 СБ УН.

Усвајање закона о приступу информацијама 1766-2011.

Година	Земље или територије*	Број усвојених закона	Укупно
2001-2011.	Босна и Херцеговина, Пољска, Румунија, Ангола, Јамајка, Мексико, Пакистан, Панама, Узбекистан, Зимбабве, Јерменија, Хрватска, Косово*, Перу, Словенија, Свети Винсент и Гренадини, Швајцарска, Антигва и Барбуда, Доминиканска Република, Еквадор, Србија, Турска, Азербејџан, Немачка, Индија, Црна Гора, Тајван, Уганда, Хондурас, Македонија, Кина, Кукова острва, Јордан, Киргистан, Непал, Никарагва, Бангладеш, Чиле, Етиопија, Гватемала, Индонезија, Таџикистан, Уругвај, Русија, Гвинеја – Конакри, Либерија, Салвадор, Монголија, Нигер, Нигерија, Тунис, Бразил	52	90

Косово је једина законодавна територија са овог списка која није чланица УН-а и ОЕБС-а; као државу Косово је признало 89 чланица УН-а, укључујући и 22 од 27 држава чланица ЕУ и САД, док је остале третирају као део Републике Србије (званичан назив: Косово и Метохија) под посебним правним режимом у складу са резолуцијом 1244 СБ УН.

ПРИЛОГ Б:
Закони о приступу информацијама у 56 земаља чланица
ОЕБС-а

Држава/област	Назив закона	Година
Азербејџан	Закон Републике Азербејџан о праву на информацију	2005.
Албанија	Закон о праву на информације из службених докумената	1999.
Аустрија	Закон о обавези давања информација	1987.
Белгија	Закон о праву приступа управним документима	1994.
Босна и Херцеговина	Закон о слободи приступа информацијама за Ф БиХ	2000.
Бугарска	Закон о приступу јавним информацијама	2000.
Велика Британија	Закон о слободи информисања	2000.
Грузија	Грузијски закон “о слободи информисања” - Општи управни закон Грузије	1999.
Грчка	Закон бр. 2690 - Закон о управном поступку	1999.
Данска	Закон о приступу документима јавне управе	1985.
Естонија	Закон о јавном информисању	2000.
Ирска	Закон о слободи информисања	1997.
Исланд	Закон о информисању (бр. 50/1996)	1996.

Закони о приступу информацијама у 56 земаља чланица ОЕБС-а

Држава/област	Назив закона	Година
Италија	Нова правила управног поступка и право на приступ управним документима, Закон 241/90	1990.
Јерменија	Закон Републике Јерменије о слободи информисања	2003.
Канада	Закон о приступу информацијама	1985.
Киргистан	Закон о приступу информацијама којима располажу државни органи и органи локалне самоуправе	2007.
Косово*	Закон о приступу јавним документима	2003.
Летонија	Закон о слободи информисања	1998.
Литванија	Закон о давању информација јавности (бр. I-1418)	1996.
Лихтенштајн	Закон о информисању	1999.
Мађарска	Закон LXIII из 1992. о заштити личних података и јавности података од јавног интереса	1992.
Македонија	Закон о слободном приступу јавним информацијама	2006.
Молдавија	Закон о приступу информацијама	2000.
Немачка	Савезни закон о приступу информацијама којима располажу савезни органи управе (Закон о слободи информисања)	2005.

Закони о приступу информацијама у 56 земаља чланица ОЕБС-а

Држава/област	Назив закона	Година
Норвешка	Закон о слободи информисања (бр. 69, 1970)	1970.
Пољска	Закон о приступу јавним информацијама	2001.
Португалија	Закон о приступу и репродукцији управних докумената (Закон бр. 46/2007)	2007.
Румунија	Закон о слободном приступу информацијама од јавног интереса (бр. 544)	2001.
Русија	Закон о давању приступа информацијама о активностима државних органа и органа локалне самоуправе	2009.
САД	Закон о слободи информисања (FOIA)	1996.
Словачка	Закон о слободном приступу информацијама и изменама и допунама неких закона	2000.
Словенија	Закон о приступу информацијама од јавног карактера	2003.
Србија	Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја	2003.
Тадикистан	Закон Републике Тадикистан о праву на приступ информацијама	2002.
Турска	Закон о праву на информацију (бр. 4982)	2003.
Узбекистан	Закон о начелима и јемствима за слободу информисања	2002.

Закони о приступу информацијама у 56 земаља чланица ОЕБС-а

Држава/област	Назив закона	Година
Украјина	Закон о јавном приступу информацијама	2011.
Финска	Закон о отворености активности јавне управе	1999.
Француска	Закон 78-753 од 17. јула 1978. о слободи приступа управним документима и репродукцији јавних информација	1978.
Холандија	Закон о јавном приступу информацијама којима располажу органи јавне власти	1978.
Хрватска	Закон о праву на приступ информацијама	2003.
Црна Гора	Закон о слободном приступу информацијама од јавног интереса	2005.
Чешка	Закон о слободном приступу информацијама	1999.
Швајцарска	Савезни закон о начелу слободе информисања у јавној управи	2004.
Шведска	Закон о слободи штампе	1766.
*Косово	Закон о слободи штампе	

ПРИЛОГ В: Обухват права на приступ информацијама

Земља или област	Управа на свим нивоима	Законодавни и судски органи – админ. инфо	Законодавни органи, друге инфо	Судски органи, друге инфо	Приватна тела која врше јавне функције
Азербејџан	Да	Само зак.	Да	Не	Да
Албанија	Да	Да	Да	Да	Да
Аустрија	Да	Да	Да	Да	Не
Белгија	Да	Да	Не	Не	Да
Босна и Херцеговина	Да	Да	Да	Да	Да
Бугарска	Да	Да	Да	Да	Да
Велика Британија	Да	Да	Да	Не	Да
Грузија	Да	Да	Делимично	Да	Да
Грчка	Делимично	Делимично	Не	Не	Не
Данска	Да	Да	Не	Не	Да
Естонија	Да	Не	Не	Не	Да
Ирска	Да	Да	Делимично	Не	Да
Исланд	Да	Не	Не	Не	Да

Обухват права на приступ информацијама

Земља или област	Управа на свим нивоима	Законодавни и судски органи – админ. инфо	Законодавни органи, друге инфо	Судски органи, друге инфо	Приватна тела која врше јавне функције
Италија	Да	Да	Не	Не	Да
Јерменија	Да	Да	Делимично	Да	Да
Канада	Да	Не	Не	Не	Не
Киргистан	Да	Да	Да	Да	Да
Косово*	Да	Да	Делимично	Делимично	Да
Летонија	Да	Да	Не	Не	Да
Литванија	Да	Да	Да	Да	Да
Лихтенштајн	Делимично	Да	Делимично	Делимично	Да
Мађарска	Да	Да	Да	Да	Да
Македонија	Да	Да	Да	Да	Да
Молдавија	Да	Да	Да	Да	Да
Немачка	Да	Да	Не	Не	Да
Норвешка	Да	Не	Не	Не	Да
Пољска	Да	Да	Да	Да	Да

Обухват права на приступ информацијама

Земља или област	Управа на свим нивоима	Законодавни и судски органи – админ. инфо	Законодавни органи, друге инфо	Судски органи, друге инфо	Приватна тела која врше јавне функције
Португалија	Да	Да	Не	Не	Да
Румунија	Да	Да	Да	Да	Да
Русија	Да	Да	Делимично	Делимично	Не
Сједињене Америчке Државе	Да	Не	Не	Не	Не
Словачка	Да	Да	Да	Да	Да
Словенија	Да	Да	Да	Да	Да
Србија	Да	Да	Да	Да	Да
Таџикистан	Да	Да	Да	Да	Не
Турска	Да	Да	Да	Да	Не
Узбекистан	Да	Да	Да	Да	Не
Украјина	Да	Да	Да	Да	Да
Финска	Да	Да	Да	Да	Да
Француска	Да	Не	Не	Да	Да
Холандија	Да	Не	Не	Не	Не

Обухват права на приступ информацијама

Земља или област	Управа на свим нивоима	Законодавни и судски органи – админ. инфо	Законодавни органи, друге инфо	Судски органи, друге инфо	Приватна тела која врше јавне функције
Хрватска	Да	Да	Да	Да	Да
Црна Гора	Да	Да	Да	Да	Да
Чешка	Да	Да	Да	Да	Да
Швајцарска	Да	Само зак.	Да	Не	Да
Шведска	Да	Да	Да	Да	Да
*Косово	није чланица ОЕБС				

ПРИЛОГ Г: Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Европска унија	
ПРВО приговор истом органу, који се назива „захтев за потврђивање“ ЗАТИМ Омбудсман ИЛИ Првостепени суд	Европски Омбудсман
Азербејџан	
ПРВО жалба овлашћеној агенцији за питања у вези са информацијама. ИЛИ жалба судовима	Овлашћена агенција за питања у вези са информацијама
Албанија	
ПРВО приговор ЗАТИМ жалба суду ИЛИ Омбудсман	Заступник грађана (Омбудсман) – одлуке нису обавезујуће
Аустрија	
ПРВО приговор ЗАТИМ жалба суду	Аустријски омбудсман Volkanwaltschaft

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Белгија	
<p>Белгија – савезни ниво ПРВО приговор органу управе И истовремено захтев Комисији за приступ документима управе на саветодавно мишљење ЗАТИМ захтев Управном суду ради поништавања акта којим се ускраћују информације</p>	<p>Савезна комисија за приступ документима управе – Commission (fédérale) d’Accès aux Documents Administratifs</p>
<p>Белгија – Фландрија ПРВО захтев жалбеној инстанци за поништавање одлуке о ускраћивању информација ЗАТИМ захтев Врховном суду за поништавање одлуке о ускраћивању информација</p>	<p>Жалбена инстанца за приступ управним документима и поновно коришћење информација из јавног сектора</p>
<p>Белгија – француска заједница Белгије ПРВО жалба органу управе и истовремено Комисији за приступ управним документима ради саветодавног мишљења ЗАТИМ захтев Врховном управном суду за поништавање одлуке о одбијању</p>	<p>Commission d’Accès aux Documents Administratifs (посебна за француску заједницу Белгије)</p>
Босна и Херцеговина	
<p>ПРВО приговор челнику органа који је донео одлуку ЗАТИМ подношење захтева за судску ревизију ИЛИ подношење притужбе Омбудсману</p>	<p>Омбудсмен за људска права</p>
Бугарска	
<p>САМО (у зависности од органа којем је поднет захтев) обраћање подручном или Врховном управном суду</p>	<p>Не постоји надзорно тело – жалбе се подносе судовима</p>

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Велика Британија	
ПРВО приговор истом органу ЗАТИМ Служба Повереника за информације ЗАТИМ Трибунал за информације, посебан суд који врши ревизију одлука Службе Повереника за информације (у Шкотској само судска жалба по тачкама закона)	Служба Повереника за информације (ICO)
Велика Британија – Шкотска ПРВО приговор истом органу ЗАТИМ ревизија од стране истог тела ЗАТИМ Повереник за информације Шкотске ЗАТИМ судска жалба, али само по тачкама закона	Служба Повереника за информације Шкотске
Грузија	
ПРВО приговор ЗАТИМ Управни суд ЗАТИМ Врховни суд	Не постоји надзорно тело
Грчка	
ПРВО приговор ЗАТИМ служба омбудсмана	Омбудсман Грчке
Данска	
ПРВО приговор ЗАТИМ жалба судовима ИЛИ Омбудсману	Парламентарни омбудсман Folketingets Ombudsman

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Естонија	
ПРВО жалба надзорном органу ИЛИ Управном суду ИЛИ Инспекторату за заштиту података	Инспекторат за заштиту података Естоније
Ирска	
ПРВО захтев за интерну ревизију одлуке (трошкови 75€) ЗАТИМ жалба Поверенику за информације (накнада за подношење захтева од 150€). ЗАТИМ жалба Високом суду	Служба Повереника за информације – може да наложи откривање информација
Исланд	
ПРВО жалба Одбору за информисање Органи власти морају да поштују одлуке, али могу да поднесу жалбу судовима ЗАТИМ жалба суду	Одбор за информисање
Италија	
ПРВО жалба регионалном управном суду ИЛИ жалба Поверенику за приступ информацијама ЗАТИМ жалба суду	Повереник за приступ управним документима Commissione Per L'accesso Ai Documenti Amministrativi
Јерменија	
ПРВО жалба органу управе, а након тога жалба судовима (препоручује се) ИЛИ Омбудсман	Заштитник људских права Републике Јерменије (Омбудсман) – одлуке нису обавезујуће

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Канада	
ПРВО жалба Поверенику за информације ЗАТИМ жалба суду	Служба Повереника за информације Канаде
Киргистан	
ПРВО приговор ИЛИ жалба Омбудсману	Омбудсман Киргистана
Косово*	
ПРВО приговор ЗАТИМ Управни суд ИЛИ Институција омбудсмана	Институција омбудсмана
Летонија	
ПРВО приговор руководиоцу институције или надређеној институцији уколико постоји ЗАТИМ Управни суд ИЛИ скупштински омбудсман	Не постоји
Литванија	
ПРВО жалба Комисији за интерне жалбене спорове ЗАТИМ Управни суд ИЛИ Парламентарни Омбудсман	Служба Парламентарног заштитника грађана
Лихтенштајн	
ПРВО приговор органу који је решавао захтев ЗАТИМ жалба суду у складу са управним правом	Не постоји надзорно тело

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Мађарска	
<p>ПРВО подносилац захтева може да покрене судску жалбу (првостепену и другостепену) ИЛИ да уложи жалбу Националном телу за заштиту података и слободан приступ информацијама</p>	<p>Национално тело за Парламентарни повереник за заштиту података и слободан приступ информацијама – одлуке нису обавезујуће</p>
Македонија	
<p>ПРВО жалба Комисији за информисање ЗАТИМ управни спор пред Управним судом</p>	<p>Комисија за заштиту права на слободан приступ информацијама – може да наложи обелодањивање</p>
Молдавија	
<p>ПРВО подношење приговора руководству тела и/или вишем телу ЗАТИМ подношење жалбе суду</p>	<p>Не постоји надзорно тело</p>
Немачка	
<p>ПРВО приговор органу управе ЗАТИМ судска жалба И/ИЛИ жалба Поверенику за информације</p>	<p>Савезни повереник за заштиту података и слободан приступ информацијама. Неке покрајине имају законе о слободном приступу информацијама над којима врше надзор повереници: Берлин, Бранденбург, Бремен, Хамбург, Мекленбург - Зап. Померанија, Сев. Рајна - Вестфалија, Сар, Саксонија - Анхалт, Шлезвиг - Холштајн</p>

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Норвешка	
ПРВО жалба вишем управном телу и подношење жалбе судовима ИЛИ Омбудсману	Парламентарни омбудсман Sivilombudsmannen
Пољска	
ПРВО приговор ЗАТИМ Управни суд	Могуће је обратити се Служби Повереника за заштиту грађанских права
Португалија	
ПРВО Одбор за приступ управним документима ЗАТИМ Управни суд	Одбор за приступ управним документима
Румунија	
ПРВО државни орган или руководилац ЗАТИМ Управни суд ЗАТИМ Апелациони суд	Судови могу да наложе обелодањивање. Омбудсман се повремено бави питањима приступа
Русија	
ПРВО жалба вишем телу ИЛИ вишем службенику према утврђеном законском поступку ЗАТИМ жалба суду ИЛИ канцеларија јавног правобраниоца	Не постоји надзорно тело
Сједињене Америчке Државе	
ПРВО приговор руководиоцу ЗАТИМ жалба суду	

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Словачка	
ПРВО приговор ЗАТИМ жалба суду	Не постоји надзорно тело – жалбе се подносе судовима
Словенија	
ПРВО приговор ЗАТИМ Повереник за информације ЗАТИМ Управни суд	Повереник за информације – одлуке постају обавезујуће након истека рока за покретање управног спора
Србија	
ПРВО жалба (приговор је у неким случајевима обавезан) ЗАТИМ Повереник или Управни суд ЗАТИМ Управни суд	Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности – решења су обавезујућа, коначна и извршна.
Таџикистан	
ПРВО жалба вишем службенику ИЛИ суду	
Турска	
ПРВО жалба Одбору за контролу приступа информацијама ЗАТИМ поношење захтева Управном суду	Одбор за контролу приступа информацијама
Узбекистан	
Може да се поднесе жалба судовима	

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Украјина	
ПРВО приговор органу управе ЗАТИМ Управни суд	Не постоји надзорно тело
Финска	
ПРВО жалба вишем органу ЗАТИМ Управном суду ИЛИ подношење захтева Парламентарном омбудсману за ревизију одлуке	Парламентарни омбудсман
Француска	
ПРВО необавезни приговор органу управе („recours gracieux“) И/ИЛИ жалба Комисији за приступ управним документима (CADA) ЗАТИМ Захтев Државном савету (Conseil d'État) да оспори одлуку Комисије	Комисија за приступ управним документима (CADA) – одлуке нису обавезујуће, али може да се поднесе жалба Управном суду ради примене
Холандија	
ПРВО приговор ЗАТИМ судска жалба ЗАТИМ жалба Високом суду	(Национални Омбудсман: нема конкретан мандат, тако да жалбе углавном иду преко судова)
Хрватска	
ПРВО жалба АЗОП-у ИЛИ тужба Управном суду	Агенција за заштиту особних података (АЗОП)

Опције за подношење жалби и надзорни органи

Могућност жалбе	Надзорни орган
Црна Гора	
ПРВО жалба вишем органу ако постоји ИЛИ непосредно управном суду који може издати налог за објављивање	Не постоји
Чешка	
ПРВО жалба органу који је надређен ономе који је донео одлуку ЗАТИМ ако овај орган одбије жалбу, суд може да изврши ревизију	Не постоји надзорно тело – жалбе се подносе судовима
Швајцарска	
ПРВО захтев Савезном поверенику за заштиту података и информације ради посредовања ЗАТИМ ако нисте задовољни исходом, подношење захтева за формалну одлуку државног органа ЗАТИМ жалба против те одлуке савезном управном суду	Савезни повереник за заштиту података и информације посредује и даје препоруке против којих може да се поднесе жалба судовима.
Шведска	
ПРВО приговор ЗАТИМ Управни апелациони суд ЗАТИМ Врховни управни суд И Парламентарни Омбудсман	Парламентарни Омбудсман Riksdagens Ombudsmän – даје препоруке

*Косово није чланица ОЕБС.

ПРИЛОГ Д: Рокови за приступ информацијама

Земља или територија	Радни дани	Календарски дани	Продужетак рока
Азербејџан	7		7
Албанија		40	10
Архушка конвенција (информације о животној средини)		30 (месец дана)	
Аустрија		60 (осам недеља)	
Белгија		30	
Босна и Хрцеговина	15		15
Бугарска		14	14
Велика Британија	20		20
Грузија	10		
Грчка		30	
Данска	10		Дозвољен, али није одређен
Европска унија	15		15
Естонија	5		15
Ирска		30	
Исланд		7	

Рокови за приступ информацијама

Земља или територија	Радни дани	Календарски дани	Продужетак рока
Италија		30	
Јерменија	5		25
Канада		30	30
Киргистан		15	15
Косово*	15		15
Летонија	15		10
Литванија	20		20
Лихтенштајн		14	
Мађарска	15		
Македонија		30	
Молдавија	15		5
Немачка		30	
Норвешка			
Пољска		14	
Португалија	10		60
Румунија	10		30

Рокови за приступ информацијама

Земља или територија	Радни дани	Календарски дани	Продужетак рока
Русија		30	15
САД	20		10
Словачка	10		10
Словенија	20		30
Србија	15		
Таџикистан		30	
Турска	15		15
Узбекистан		30	30 (месец дана)
Украјина	10		30
Финска	10		20
Француска		30 (жалба након месец дана)	
Холандија		28	28
Хрватска	15		30
Црна Гора		8	14
Чешка	15		10

Рокови за приступ информацијама

Земља или територија	Радни дани	Календарски дани	Продужетак рока
Швајцарска	20		
Шведска	Одмах		

* Косово није чланица ОЕБС.

Напомена Рокови су некада дефинисани са недељама или месецима. Ради лакшег поређења, у табели 1 месец износи 30 календарских дана, а 1 недеља 7 календарских дана.

Напомена 1 Албанија, Мађарска и Румунија имају различите рокове за доношење одлука за давање и ускраћивање приступа. Рокови за доношење одлука за ускраћивање приступа су краћи: 15, 8 и 5 дана у ове три земље.

Напомена 2 Рокови су у неким случајевима одређени у недељама или месецима. Ради поређења, 1 месец је 30 календарских дана, а 1 недеља је 7 календарских дана у табели.

ПРИЛОГ Ђ:
Право на приступ подацима у електронском формату и базама података

Држава/ територија	Приступ у електронском формату	Приступ базама података
Албанија	Да, одабир формата	Није наведено
Аустрија	Није наведено	Није наведено
Белгија	Није наведено	Није наведено
Босна и Херцеговина	Да, одабир формата	Није наведено
Бугарска	Да	Није наведено
Велика Британија	Да	Није наведено
Грузија	Да, одабир формата	Није наведено
Грчка	Није наведено	Није наведено
Данска	Није наведено	Изричито искључено
Естонија	Да	Није наведено
ЕУ	Да	Није наведено
Ирска	Да	Да
Италија	Није наведено	Није наведено
Јерменија	Да	Није наведено
Канада	Није наведено	Није наведено

Право на приступ подацима у електронском формату и базама података

Држава/ територија	Приступ у електронском формату	Приступ базама података
Косово*	Да	Није наведено
Летонија	Да, одабир формата	Није наведено
Мађарска	Да	Само у вези заштите података
Македонија	Да	Није наведено
Молдавија	Да	Није наведено
Немачка	Да	Није наведено
Норвешка	Да	Није јасно
Пољска	Да, одабир формата	Није наведено
Португалија	Да	Није наведено
Румунија	Није наведено	Није наведено
САД	Да	Није наведено
Словачка	Да	Није наведено
Словенија	Да	Није наведено
Србија	Да	Није наведено
Финска	Да	Да

Право на приступ подацима у електронском формату и базама података

Држава/ територија	Приступ у електронском формату	Приступ базама података
Француска	Да	Није наведено
Холандија	Да	Изричито искључено
Хрватска	Да	Није наведено
Црна Гора	Да	Није наведено
Швајцарска	Да	Није наведено
Шведска	Да	Само у штампаном облику

LegalLeaks

Пројекат Legal Leaks помаже **новинарима** широм Европе да остваре право на приступ информације у њиховим земљама или иностранству.

Legal Leaks Водич је намењен новинарима који раде у **свим средствима јавног информисања** – новинама, радију и телевизији – као и блогерима и другим посленицима информисања којима је потребан приступ информацијама у поседу органа власти за приче на којима раде.

Legal Leaks Водич је заснован на упоредној анализи **46 закона о приступу информацијама** и правилима **Европске уније** о приступу документима и обухвата:

- » двадесет најважнијих савета о праву јавности да зна за новинаре
- » упутство о томе када је право време да се поднесе захтев за приступ информацијама и како га поднети
- » савете за прављење прича од подношења захтева и одбијања
- » савете о чувању и безбедности података
- » статистичко новинарство и приступ информацијама
- » водич кроз европске законе о приступу информацијама
- » информације о томе како се подносе жалбе због ускраћивања приступа у 46 земаља и територија, као и на нивоу ЕУ

Legal Leaks Водич су припремили организација *Access Info Europe* и Мрежа за извештавање о источној Европи n-ost уз подршку Представника за слободу медија Организације за европску безбедност и сарадњу.